

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

ЧЫТАЙЦЕ

ВЫЖЫЦЬ ПАСЛЯ ЧАРНОБЫЛЯ

Нататкі з аднаго семінара

СТАРОНКА 4.

ЦІ БЫЛІ Ё НАС КУЛАКІ?

«Парадокс гісторыі заключаецца ў тым, што адраджэнне былога заможнага сялянства, якое раней вынішчалася ў імя светлае будучыні, стала сёння з'явай палітычнага і нават рэвалюцыйнага значэння. Ад таго, як паспяхова будзе ісці гэты працэс, залежыць рост эфектыўнасці сельскагаспадарчай вытворчасці, лёс нашага народа...».

СТАРОНКІ 5, 12.

АМЕРЫКА І БЕЛАРУСЫ

Фотарэпартаж
А. КЛЕШЧУКА

СТАРОНКІ 8—9.

ЗАГАДКАВАСЦЬ ЗВЫЧАЙНАГА

Твар у твар з Паўлам Дубашынскім.

СТАРОНКА 10.

Вяртанне Веры Ермалаевай

«Вера Міхайлаўна была незвычайнай, загадкавай натурай і дзівосным мастаком. Са снежня 1934 года, калі яна апошні раз узяла ў рукі пэндзаль, творчасць яе была проста выкраслена з мастацкага жыцця краіны. Знік мастак, нібыта яго й не было, засталася толькі ермалаеўская легенда, якая перадавалася з вуснаў у вусны сучаснікамі гэтай незвычайнай жанчыны».

СТАРОНКІ 10—11.

ЛЯТАЮЧЫ РЫЦАР ГРАМАДЫ

Лёс Сяргея Хмары-Сіняка.

СТАРОНКА 16.

ДВАЦЦАЦЬ ПЯТАГА САКАВІКА

Дваццаць пятага сакавіка —
Годны дзень
Беларускай Дзяржавы.
Веснаплынных вятроў талака
Пыл з кароны атрэсла іржавы.
Шматавалі нас досыць арлы
І з адной і з дзвюма галавамі.
Мы не з нейкай бязроднай імглы,
Нас вякі як сваіх
Гадавалі.
Мы — ратаі святла,

Крывічы,
Верхачы неўміручай Пагоні.
Маладзкі сакалом на плячы,
Гартны меч у цвярдое далоні.
Лучыць нашыя мары рака
Бел-чырвона-белага сцяга.
Дваццаць пятага сакавіка —
Наша свята,
Пароль
І прысяга!

Рыгор БАРАДУЛІН.

Кола Дзён

МІНУЛАЯ НЯДЗЕЛЯ У КАЛЕНДАРЫ БЫЛА ПАЗНАЧАНА ЯК ДЗЕНЬ РАБОТНІКАУ ГАНДЛЮ, БЫТАВОГА АБСЛУГООУВАННЯ НАСЕЛЬНІЦТВА І ЖЫЛЛЕВА-КАМУНАЛЬНАЯ ГАСПАДАРКІ. ЗРАЗУМЕЛА, НЕ ГЭТЫМ БЫЛО АДМЕТНАЕ 17 САКАВІКА 1991 ГОДА. ЯК БЫ НІ СТАВІЦА ДА РЭФЕРЭНДУМУ, ГЭТАЯ ПАДЗЕЯ БЫЛА ВАЖНЕЙШАЯ СЯРОД УСІХ ІНШЫХ. ЯНА АДСУНУЛА НА НЕЙКІ ЧАС УЕ НАШЫ ВЯЛІКІЯ І МАЛЫЯ ПРАБЛЕМЫ — У ПРЫВАТНАСЦІ, З ТЫМ САМЫМ ГАНДЛЕМ.

14 САКАВІКА

Публікацыя звароту «Да народа Беларусі» Прэзідыума Вярхоўнага Савета Беларусі, ЦК КПБ і Саўміна БССР, аўтары якога заклікалі галасаваць «за абноўлены Саюз ССР», выклікаў розную рэакцыю ў дэпутатаў розных фракцый парламента. Многія выказвалі неўразаўменне наконт аднаўлення практыкі сумесных зваротаў, якія часта рабіліся ў старыя часы.

15 САКАВІКА

Загадам старшыні Дзяржаўнай тэлерадыёкампаніі быў забаронены выхад у эфір групе папулярных вядучых «Тэлевізійнай службы навін» (ТСН) — Т. Мітковай, Д. Кісялёва, Ю. Раскову. Яшчэ раз мы пераканаліся, што манополія на сродкі масавай інфармацыі вядзе да манополіі на ісціну.

16 САКАВІКА

Некалькі тысяч чалавек прыйшлі на плошчу Леніна ў Мінску, каб сустрэцца з народнымі дэпутатамі. Дэпутаты Вярхоўнага Савета рэспублікі Антончык, Грыбануў, Заблоцкі, Новікаў, Пазняк, Трусаў, дэпутаты Саветаў іншых узроўняў з Мінска, Маладзечна і г. д. заклікалі скасаваць на рэферэндуме «не». Рабочы саюз Беларусі, актывісты БНФ арганізавалі збор сродкаў у дапамогу бастуючым шахцёрам.

17 САКАВІКА

У апытанні на Беларусі, паводле папярэдняга звестак, прыняло ўдзел 83,3 працэнта выбаршчыкаў. На пытанне рэферэндуму «так» адказалі 82,6 працэнта ўдзельнікаў галасавання. Адказалі «не» 16 працэнтаў.

У рэспубліках, якія адмовіліся ад правядзення рэферэндуму, галасаванне праводзілася на імпрызаваных участках — у ваеннамахах, на заводах саюзнага падпарадкавання і г. д.

У цэлым у галасаванні прыняло ўдзел 3/4 насельніцтва Саюза ССР, пры гэтым большасць галасавала «за».

18 САКАВІКА

Апублікаваны Закон ССР «Аб савецкай міліцыі». Закон, у прыватнасці, дае работнікам міліцыі права «ужываць нарочнікі, гумавыя палкі, слезазачныя рэчывы, прылады для ўскрывання памяшканняў, для прымуовага спынення транспарту, вадамётны, іншыя спецыяльныя сродкі, баявыя прыёмы барацьбы, службовых сабак і коней...» і ў якасці крайняй меры — зброю. «Грамадзянін, — сказаў у законе, — мае права атрымаваць ад работнікаў міліцыі тлумачэнні наконт абмежавання яго праваў, свабоды».

19 САКАВІКА

Газеты апублікавалі частку прэйскурантаў, якія пачнуць дзейнічаць з 2-га (не 1-га!) красавіка: ялавічына (1 кг) — 7 руб.; малако (1 літр) — 50 кап.; цукар (1 кг) — 2 руб.; хлеб (1 бухан) — 60 кап.

ІНТЭРВ'Ю У НУМАР

ПРАЙСЦІ СВОЙ ШЛЯХ, ЗРАБІЦЬ СВОЙ ВЫБАР

Вынікі ўсесаюзнага рэферэндуму самі па сабе не здымаюць пытання аб будучым рэспублік як суверэнных дзяржаў, а таксама і аб саюзе паміж імі ў той ці іншай форме. Незадоўга да апытання быў апублікаваны новы праект Саюзнага дагавора, над якім працавалі, разам з іншымі, паўнамоцныя прадстаўнікі Беларусі.

Адзін з тых, чый подпіс стаіць пад выніковым пратаколам, — старшыня Камісіі Вярхоўнага Савета БССР па міжнародных справах і знешнеэканамічных сувязях Пётр САДОУСКІ. З ім гутарыць наш карэспандэнт.

— Пётр Вікенцевіч, наокольні адпавядае новы праект дагавора аб Саюзе суверэнных рэспублік іх дзяржаўным інтарэсам, памнненням да самастойнасці? Ці жыццяздольны, калі можна так сказаць, гэты дакумент?

— Па-першае, хачу сказаць, што гэты праект, на мой погляд, — усяго толькі матэрыял для Саюзнага дагавора. Публікаваць яго трэба было, на мою думку, пасля абмеркавання ў Вярхоўных Саветах рэспублік, якія перадалі б потым членам Савета Федэрацыі адпаведныя паўнамоцтвы...

— Наокольні мне вядома, тачную ж думку выказаў і першы намеснік Старшыні Вярхоўнага Савета РСФСР Р. Хасбулатаў, які спачатку нават не хацеў падпісваць пратакол. Тым не менш, новы праект выразна ад-

ВІНШУЕМ!

рознаваецца ад папярэдняга...

— Канечне, у параўнанні з прэзідэнцкім варыянтам праект выйграе. Аднак у ім засталіся вельмі сур'ёзныя супярэчнасці. Скажам, у 5-м артыкуле праекта гаворыцца, што Саюз надзяляецца паўнамоцтвамі прадстаўляць удзельнікаў дагавора ў адносінах з замежнымі дзяржавамі і міжнароднымі арганізацыямі. Гэта вынікае з таго, што ў прэамбуле Саюз ССР названы суверэннай федэратыўнай дзяржавай. Зразумела, што частка федэрацыі не можа быць суверэнам. А разваті пра тое, што рэспублікі, маўляў, дэлетуюць частку свайго суверэнітэту Саюзу, я лічу, — чысты сафізм. Вось чаму мы з маім калегам, народным дэпутатам У.

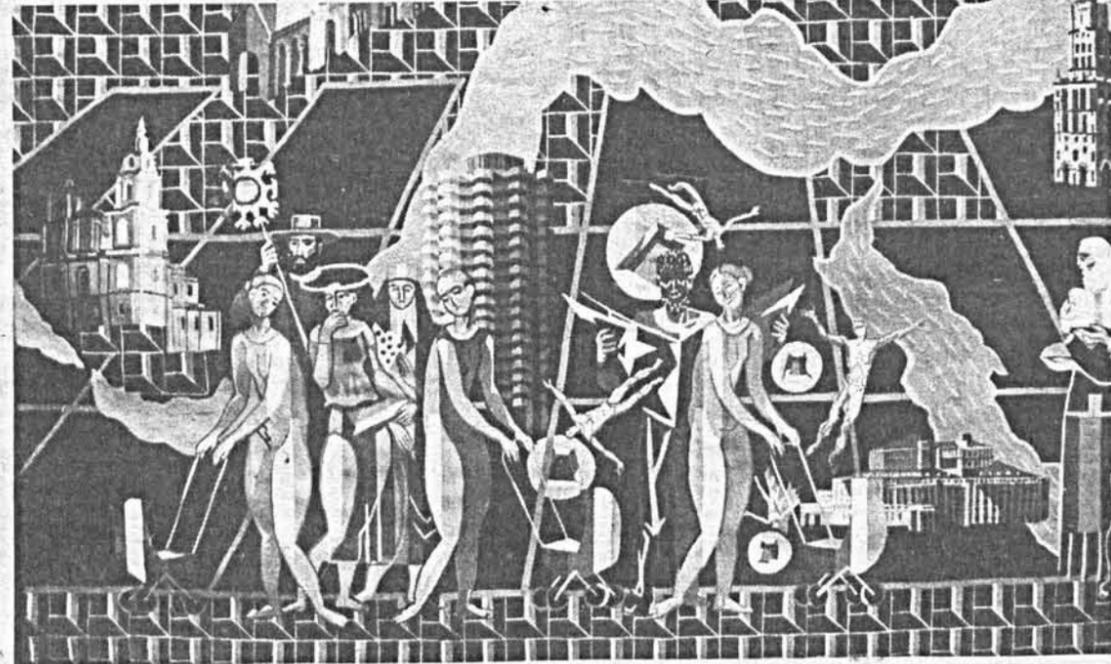
ЗА МАСТАКА ГАВОРАЦЬ ТВОРЫ

Сёння да ўрадавых узнагарод, прэмій і ганаровых званняў ставяцца не так, як гадоў пяць таму. Яно і зразумела, бо адбылася дэвальвацыя ўсёй сістэмы афіцыйных каштоўнасцяў. Але не да такой ступені, каб людзі сталі абсалютна абыякавымі да чарговага медаля ці ордэна...

Днямі Аляксандру Кішчанку, слыннаму жывапісцу, майстру манументальнага мастацтва, прысвоена званне народнага мастака Беларусі. За мастака гавораць ягоныя творы. Нагадаю некаторыя з іх. Мазаіка «Беларусь партызанская» на фасадзе мінскай гасцініцы «Турыст», «Кастрычнік» на адміністрацыйным будынку на Юбілейнай плошчы, чатыры мазаічныя кампазіцыі на тарцах высотных дамоў у мікрараёне «Усход-1», манументальныя габелены ў Мінскім музычным вучылішчы, у Дзяржаўным тэатры оперы і балета БССР, у будынку ЦК КПБ (сумесна з М. Савіцікім).

Цікава, што мастак, не выходзячы за тэматычныя рамкі так звананага «сацыяльнага заказу», здолеў разбурыць ідэалагічныя стэрэатыпы, дзеля абароны якіх быў прыдуман «сацыялістычны рэалізм». Мяркую, што ягоныя габелены «Ленінізм» і «СССР. Этапы барацьбы і перамог» застануцца на сваім месцы і тады, калі ўжо мо не будзе ўстанова, якая іх заказвала... Бо гэта найперш творы мастацтва, па якіх будуць вывучаць законы фармальнай кампазіцыі і колеравай гармоніі новыя пакаленні мастакоў. Тут тэма — справа дзесятая... Аляксандр Кішчанка мяняецца разам з часам. І менавіта гэта дазваляе яму заставацца самім сабой.

В. БОГУШ.

ДЭЛЕГАТЫ ІХ З'ЕЗДА ПІСЬМЕННІКАУ СССР

- Вячаслаў АДАМЧЫК
- Раіса БАРАВІКОВА
- Рыгор БАРАДУЛІН
- Янка БРЫЛЬ
- Васіль БЫКАУ
- Анатоль ВЯРЦІНСКІ
- Ніла ГІЛЕВІЧ
- Леанід ДАЙНЕКА
- Генрых ДАЛІДОВІЧ
- Леанід ДРАНЬКО-МАЙСЮК
- Аляксей ДУДАРАУ
- Алесь ЖУК
- Сяргей ЗАКОННІКАУ
- Васіль ЗУЕНАК
- Вольга ІПАТАВА
- Віктар КАЗЬКО
- Уладзімір КАЛЕСНІК
- Віктар КАРАМАЗАУ
- Аляксей КАРПЮК
- Анатоль КУДРАВЕЦ
- Адам МАЛЫДЗІС
- Уладзімір ПАУЛАУ
- Алесь ПІСЬМЯНКАУ
- Іван ПТАШНІКАУ
- Вячаслаў РАГОЙША
- Алесь РАЗАНАУ
- Барыс САЧАНКА
- Янка СІПАКОУ
- Віктар СУПРУНЧУК
- Васіль ТКАЧОУ
- Іван ШАМЯКІН
- Мікалай ЧАРГІНЕЦ
- Іван ЧЫГРЫНАУ

Хроніка Адраджэння

У Кіеве адбыўся ўстаноўчы сход Украінскай нацыянальнай асацыяцыі беларусістаў, у якім прынялі ўдзел пісьменнікі, перакладчыкі, вучоныя, журналісты. Прэзідэнтам асацыяцыі выбраны доктар філалагічных навук Рыгор Пўтарак. Апошнім часам Украінская асацыяцыя папоўнілася беларусістамі з Харкава, Запарожжа, Сумаў, Чарнігава і іншых абласных гарадоў.

У Латвіі ініцыятыву арганізацыі нацыянальнай асацыяцыі беларусістаў узяла на сябе літаратуразнаўца і перакладчыца Мірдза Абала. Вакол яе згуртаваліся пісьменнікі, перакладчыкі.

Працу Я. Ф. Карскага «Беларусь», аб якой апошнім часам многа гаворыцца і пішацца, пачаў друкаваць з г. г. штотыднёвік ТЕМ імя Ф. Скарыны «Наша слова». У №№ 1, 2 публікуюцца першыя раздзелы кнігі.

Ці не першай з беларускіх перыядычных выданняў друкуе «Кароткі агляд гісторыі Беларусі» П. Рагача (Кліўленд, ЗША) светлагорская маладзёжная газета «Тэлескоп».

веданне і ўласнасць рэспублік, на тэрыторыі якіх яны знаходзяцца. Заказы Мінабароны ці іншых прадпрыемстваў абаронага комплексу выконваюцца на гэтых прадпрыемствах на кантрактнай аснове.

У артыкуле 7 («Уласнасць») мы прапанавалі запісаць палажэнне, паводле якога не дапускаецца прымуць рэспублік у рэзультат аб'ектаў саюзнага падпарадкавання. Істотныя разыходжанні засталіся і па некаторых іншых важных пазіцыях, напрыклад, падаткавай палітыцы, аб'яўлення вайны і заключэння міру...

— Пётр Вікенцевіч, дэлегацыі з іншых рэспублік яўна саступалі беларускай і па колькасці і, у нейкай меры, па ўзроўні прадстаўнікоў. Ці азначае гэта, што гэтыя рэспублікі менш зацікаўлены ў рабоце над дагаворам, чым наша? І як складвалася ўзаемаадносіны з іх дэлегацыямі?

— Як вы ведаеце, рэспублікі Прыбалтыкі, Закаўказзя, Малдова наогул не прымалі ўдзелу ў рабоце над Саюзным дагаворам. Іншыя рэспублікі таксама ставяцца да яго неаднолькава. Актыўнасць былых аўтаномій не заўсёды радала: часам яны пагаджаліся на меншы «суверэнітэт» у параўнанні з саюзнымі рэспублікамі. У гэтай сувязі ўскладняецца пытанне пра лёс Расійскай Федэрацыі ўвогуле. Падчас знайсці кансенсус паміж усімі ўдзельнікамі было цяжка. Тым больш, што і ў нас дэлегацыі не па ўсіх пытаннях было адзінства...

Мне асабіста спадабалася, як працавалі прадстаўнікі Таджыкістана, Узбекістана, Казахскай рэспублікі. А вось прадстаўнікі РСФСР — Абдулаіпаў і Ісакаў — з'яўляліся на перагаворах эпизадчына.

— Старшыню Вярхоўнага Савета Расійскай Федэрацыі цяпер часта абвінавачваюць у падрыве Саюзнага дагавора, у імкненні стварыць нейкі «паралельны Цэнтр». Што б вы маглі сказаць пра гэта?

— Хацелася б нагадаць пра двухбаковыя пагадненні Беларусі з Украінай, Казахстанам, Расіяй. Гэта быў рух у правільным кірунку. Мелася на ўвазе, што рэспублікі, заключыўшы двухбаковыя пагадненні паміж сабой, аб'являць сумесную дэкларацыю, да якой маглі б прыяднацца і іншыя рэспублікі. Планавалася зрабіць гэта ў Мінску, куды павінен быў прыехаць Ельцын. Але пасля вядомых падзей у Прыбалтыцы, пасля нечаканага для многіх выступлення Ельцына ў Таліне ў адносінах паміж кіраўнікамі рэспублік узнікла пэўная нацяжаржанасць...

Дарэчы, на апошняй сесіі 70 дэпутатаў Вярхоўнага Савета БССР прапанавалі паставіць на рэфэрэндум пытанне аб заключэнні саюза як пагаднення паміж суверэннымі дзяржавамі, а не як саюза, навіязанага зверху.

— Сакраментальнае пытанне: які ж Саюз нам патрэбны? І ці ёсць у яго будучыня?

— Я думаю, Саюз меў бы перспектыву, калі б напачатку

ўключыў у сябе элементы канфедэрацыі. Тут ёсць эканамічны і дзяржаўна-палітычны аспекты. Адрозны трэба адвергнуць дэмагагічны тэзіс, што нейкія рэспублікі хочучь разарваць эканамічныя адносіны паміж сабой. Ніхто — нават і прыбалты — не збіраецца іх рваць. Гэтыя праблемы павінны вырашацца ў рамках здаровага сэнсу. Таму эканамічную частку дагавора, я лічу, маглі б падпісаць адрозны ўсе рэспублікі. А вось што датычыцца дзяржаўна-палітычнай будовы, дык тут можна пакінуць пазіцыі дагавора адкрытымі для падпісання. Магчыма, з'явілася б паняцце «асацыявання членаў», якія б у рознай ступені былі інкарпараваны ў саюз, ці садружнасць суверэнных дзяржаў. Ішла б, так бы мовіць, наступова «прыцірка» паміж імі. Пры гэтым маглі б існаваць і унітарызаваныя структуры — скажам, у сферы ядзерных узбраенняў, спадарожнікавай сувязі і г. д. Тады, магчыма, рэспублікі самі ад канфедэрацыі прыйшлі б да федэрацыі. Канцлер ФРГ Коель, звяртаючыся да сваіх землякоў, часта паўтарае (я перадаю сэнс яго выказвання) — суверэнітэт, у рэшце рэшт, ёсць разумнае, узаемавыгаднае супрацоўніцтва з суседзямі.

Але кожны народ павінен сам пражыць сваю гісторыю, прайсці свой шлях. І зрабіць свой выбар.

Гутарыў Віталь ТАРАС.

ЗВАРОТ

удзельнікаў устаноўчай канферэнцыі Таварыства майстроў народнай творчасці Беларусі да грамадскасці

Нас, удзельнікаў канферэнцыі па праблемах народнага мастацтва Беларусі, сабрала ў Мінску выстаўна народнай творчасці пад сімвалам назвай «Апошнія...» Менавіта такое слова найлепш падыходзіць для азначэння стану сучаснага народнага мастацтва, абуджае зацікаўленасць грамадскасці ў сам народных майстроў — апошніх носьбітаў традыцыйнай культуры.

Шмат стагоддзяў не спыняла сваю дзейнасць народная Акадэмія — майстэрня і скарбонка мастацкіх ідэй, багатага рамесніцкага вопыту. Узоры традыцыйнага народнага мастацтва яскрава сведчаць пра гістарычны шлях народа, дапамагаюць зразумець яго нацыянальны характар, адчуць мастацкі густ, усё тое, што па цяжкім шляху ў падмурку нацыянальнай мастацкай культуры.

Будучыня не можа існаваць без мінулага. Грамадства не павінна абыймава назіраць, як ірвецца павязь часу. Трэба зразумець, што прычынай зніжэння традыцыйнага мастацтва не толькі аб'ектыўныя гістарычныя працэсы, але і спецыфічныя ачыныя ўмовы, калі, «не паступалася прыныцямі», стваралася аптымістычная нарціна «роскрыта» народнага мастацтва. Было вельмі шмат слоў і статыстыкі, але не было і сёння няма музеяў традыцыйнага мастацтва, майстэрняў і дамоў раместваў, выста-

вачных залаў, сродкаў для абсталявання рабочых месцаў і аплаты працы майстроў-настаўнікаў, падтрымкі тых, пра каго гора і пазычна пісала прэса.

І таму сёння мы вырашылі згуртавацца. Мы абвешчаем стварэнне свайго творчага саюза — ТАВАРЫСТВА МАЙСТРОЎ НАРОДНАЙ ТВОРЧАСЦІ БЕЛАРУСІ. Такі крок — не даніна модзе, а ці не апошняя спроба падтрымаць і адрадыць нашу мастацкую спадчыну. Мы спадзяёмся перш за ўсё на ўласныя рукі, але на першым часе вельмі дарэчы будзе матэрыяльная падтрымка заснавальнікаў Таварыства: Рэспубліканскага навукова-метадычнага цэнтру культуры, Саюза мастакоў Беларусі, Беларускага фонду культуры, Міністэрства культуры Беларусі, Навукова-даследчай мастацка-эксперыментальнай лабараторыі Упраўлення мастацкай прамысловасці БССР. Мы звяртаемся да ўсіх, хто неабыймава да лесу народнага мастацтва, згуртавацца вакол таварыства, аказаць яму дзейную падтрымку і дапамогу.

Мы звяртаемся з настойлівай просьбай да Камісіі па народнай адукацыі, культуры і захаванні гістарычнай спадчыны Вярхоўнага Савета БССР як найхутчэй распрацаваць панет законаў пра культуру, прадуладзеўшы льготнае падаткаабкладанне прадпрыемстваў і арганізацый, дзейнасць якіх

непасрэдна звязана з таварыствам, а таксама забеспячэнне майстроў — членаў таварыства — сыравінай і матэрыяламі па оптавых цэнах для прадпрыемстваў, а не ўтрая даражэй. Мы чакаем ад мясцовых уладаў першачарговага выдзялення членам таварыства ўчасткаў пад будаўніцтва майстэрняў, аказання ім неабходнай дапамогі.

Хочам адзначыць невялікі, але прыемны фант: на адрыццой выстаўцы «Апошнія...» дырэктар фірмы «Белатрацый» А. Калінін абвясціў аб устанавленні трох гадавых стыпендыяў народным майстрам у памеры 1200 руб. кожная. Разшэнем нашай канферэнцыі стыпендыямі на 1991 год сталі ганчар з г. п. Поразава Свіслацкага раёна І. Шопін, разьбяр з в. Стоялы Пружанскага раёна М. Тарасюк і саломаліцельшчыца з Мінска Л. Главацкая. Спадзяёмся, што гэта — першы крок да адраджэння мяцэнства ў Беларусі.

Таварыства пакуль не мае ўласнага рахунку. Але калі хто жадае аказаць яму матэрыяльную дапамогу, няхай скарыстае рахунак Дырэкцыі нацыянальных мастацкіх праграм Міністэрства культуры Беларусі: № 601318 Рэспубліканскага жылсабанку г. Мінска (для таварыства).

Прынята на Рэспубліканскай канферэнцыі «Народнае мастацтва. Шляхі развіцця».

АДГАЛОСКІ

«Пішам тарашкевіцаю»?

У раздзеле пятым Дзяржаўнай праграмы развіцця беларускай мовы і іншых нацыянальных моў у Беларускай ССР, зацверджанай СМ БССР у верасні 1990 г., ёсць такі пункт: «Акадэміі навук БССР, Міністэрству народнай адукацыі БССР сумесна з Таварыствам беларускай мовы імя Ф. Скарыны, Саюзам пісьменнікаў БССР правесці шэраг навуковых канферэнцый па праблемах беларускага правапісу. На аснове рэкамендацый канферэнцый унесці прапановы па ўдкладненню правапісных норм».

«Шэраг канферэнцый» пакуль што не распачаўся, прынамсі, афіцыйных паведамленняў аб тым, што нешта зроблена ў гэтым кірунку, не было. Таму, відаць, «кадрнае апазіцыйнае на Беларусі выданне» — газета «Свабода» (рэдакцыйная рада: А. Гуркоў, С. Дубаец, П. Жук, В. Корзун, А. Лапцэвіч і інш.) — вырашыла самахоць аналізаваць праблему моўнай рэформы ў Беларусі. У

№№ 3—4 за г. г. змешчаны артыкул Вінцук Вячоркі «Пішам тарашкевіцаю», які прысвечаны ўдасканаленню сучаснага правапісу.

У рэдакцыйных уводзінах да публікацыі гаворыцца: «Нас не можа задаволіць штучны правапіс 1933 г., які парушае ўсе законы жывога мілагучнага беларускага маўлення. Нас не задавальняе цалкам і той правапіс, якім карысталіся да 1933 г. Бо калі мова жывая, яна развіваецца, яна не можа на 60 гадоў знезрухоцець. Пакуль няма дасканаласць сучаснае граматыкі, якая б адкінула ўсе... палітычныя... меркаванні і карысталася адно законамі самакаштоўнае гармоніі беларускае мовы, нам... застаецца даверыцца ўласнай інтуіцыі... Сёння мы... публікуем першы раздзел сучасных моўных прынцыпаў».

Артыкул В. Вячоркі — спроба неанарматызаваць сучасны беларускі правапіс. У прыватнасці, аўтар прапануе 10 памятак для тых, «хто ўмее пісаць наркоматкай». («Наркоматка», паводле В. Вячоркі, — моўная сістэма пасля рэформы 1933 г. — Ю. З. Пазіцыя В. Вячоркі ў сучасным моўным пытанні — не метафізічнае вяртанне да «тарашке-

віцы» (таксама тэрмін аўтара), а яе ўдасканаленне і развіццё. У наступных нумарах «Свабоды» гутарка пойдзе аб граматычных навацыях.

«Пагоню» не дагнаць...

У паштовых аддзяленнях, ятках «Саюздруку» пачалі прадавацца канверты з незвычайным малюнкам. На ім выява старажытнага сімвала Беларусі XII—XVIII стст. — герб «Пагоня». Аўтар малюнка А. Цітоў. Пэўна, ажыццявіць выпуск такіх канвертаў толькі і змагла б Пермская фабрыка Дзяржзнака, кіраўніцтва якой, відаць, не пакутуе гісторыясафічнымі комплексамі. У нашых, тутэйшых умовах без папярэдніх дэбатаў у ВС БССР такі ўчынак цяжка ўявіць... Тым больш, што нястомныя вяртаўнікі ідэалагічнай цнатлівасці абавязкова згледзелі б, што герб пададзены на фоне этнаграфічнай карты Беларусі па Я. Ф. Карскаму. Канешне, воля А. Цітоў спалучаць «Пагоню» з картай таго ці іншага часу, але зараз абноўлены

БЕЛАРУСЬ СКАЗАЛА: «ТАК-ТАК»

Завяршыўся чарговы палітычны спектакль пад назвай «Рэфэрэндум ССР», дэкарацыі якога каштавалі 118 мільёнаў рублёў. Яго пастаноўшчыкі сёння не хаваюць задаволенасці — яны атрымалі мандат на захаванне як існуючай палітычнай сістэмы, так і свайго месца ў ёй. Літасціва дазволілі пераканаць сябе ва ўласнай неабходнасці.

Але ці настолькі важкі гэты мандат, як тое вынікае з лічбаў?

Відавочна, што рэфэрэндум 17 сакавіка не быў агульнасаюзным. Сем рэспублік афіцыйна яго не праводзілі ўвогуле. Расія і Украіна сумясцілі саюзны рэфэрэндум з рэспубліканскімі, а ў Прыбалтыцы прайшлі ўжо свае плебісцыты. Тыя «маёўкі», што на працягу некалькіх дзён праходзілі ў некаторых раёнах Літвы, Эстоніі ці Малдовы і ў патэтычных танах асвятляліся праграмай «Час», рэфэрэндумам назваць можна, толькі вельмі таго захацеўшы.

Таксама відавочна, што навізаць волю механічнай большасці «новай гістарычнай супольнасці — савецкага народа» ўжо не ўдасца тым рэспублікам, якія вырашылі выйсці з Саюза альбо трымацца ад яго крыху наводдал.

Вось і ўзнікае пытанне: а ці па-ранейшаму існае ў нас тое, што мы збіраемся захоўваць абнаўляючы і абнаўляючы захоўваць?

Такім чынам, рэфэрэндум праводзіўся сярод тых, хто і без таго неаднарадова сведчыў сваю лаяльнасць да існуючага дзяржаўнага ладу. Цікава, аднак, што ў Свядлоўску, жытхарам якога тры месяцы не давалі масла, станючы адна на пытанне рэфэрэндуму далі толькі 34,4 працэнта, а на Гомельшчыне, шчодро засеянай радыенуклідамі, — амаль 90.

Беларусь не проста сказала «так». Яна сказала: «так-так!». У прычынах такой катэгарычнасці, якая мяжуе, даруйце, з бяздумнасцю, хочацца разабрацца.

«Наш лёс непарыўна звязаны з лёсам Расіі і Украіны. Рваць сувязі — нелагічна. Лагічна іх упарадкаваць, зрабіць справядлівымі. Я ўпэўнены, што можна праводзіць палітыку, якая пазбавіць Цэнтр раздзёмных паўнамоцтваў, умацуе суверэнітэты рэспублік», — гаворыць першы намеснік Старшыні ВС БССР Станіслаў Шумкевіч. І лідэр БНФ Зянон Пазняк прызнае, што «будучыня Беларусі пакуль у значнай ступені залежыць ад развіцця падзей па-за рэспублікай, у цэлым у ССР».

Увогуле, Беларусь ніхто не можа папракнуць у тым, што па яе віне выбіта хоць бы адна шыбіна ў агульнасаюзным будынку. Наадварот, паўнамоцныя прадстаўнікі парламента рэспублікі актыўна ўдзельнічаюць у распрацоўцы новага Саюзнага дагавора. Але ж, як сведчылі сацыялагічныя даследаванні, праведзеныя напярэдадні рэфэрэндуму, з тых васьмідзесяці працэнтаў, якія збіраліся казаць «так», толькі шэсць працэнтаў мелі ўяўленне аб праектах Саюзнага дагавора і прычынах, у іх закладзеных. Ці ўспаміналі, пра суверэнітэт тых, хто праявіў незвычайную актыўнасць на выбарчых участках?

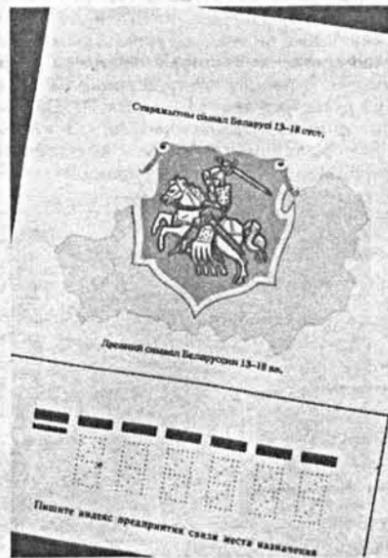
Народ не хоча (ці не можа) станавіцца народам, не хоча (ці не можа) здзяйсняць учынкi, вартыя народа? Усё яшчэ баіцца ўлад, ужо дакладна ведаючы, што яны нікуды не вартыя?

А, можа, такія вынікі рэфэрэндуму — сведчанне фармальнага стаўлення людзей да ўсёй гэтай задумы? Можа, яны інтуітыўна, але не горш за прафесійных аналітыкаў усведамляюць, што яшчэ адна, чарговая палітычная кампанія нічога не зменіць у іх жыцці?

Адзіны вынік, пра які можна пэўна ўжо казаць у сувязі з падрыхтоўкай і правядзеннем рэфэрэндуму, гэта яўнае наступленне на дэмакратыю, новы віток гонкі ідэалагічных узбраенняў.

Аўтарытэтная юрысты неаднарадова і пераканаўча даводзілі, што рэфэрэндум непажаданы палітычна, некарэктны юрыдычна, непрафесійны сацыялагічна. І што чулі ў адказ? «Вы кажаце, так нельга? Можна — глядзіце!» І сапраўды — можна. Як шурупы можна забіваць малатком, а цвікі — мікраскопам.

Андрэй ГАНЧАРОВ.

Саюз нарэшце даведаецца, што Беларусь мае ўласную гісторыю.

Падрыхтаваў Юрась ЗАЛОСКА.

ВЫЖЫЦЬ ПАСЛЯ ЧАРНОБЫЛЯ

Нататкі з семінара

...Мы ўсімі пакрыўджаны, але не прыдуем: мы ў адчайных абставінах, але не адчайваемся.

2-е Карынь, 4:8.

«Lebens nach Tschernobyl» («Жыццё пасля Чарнобыля») — так называецца ў Германіі грамадскі камітэт, які каардынуе дапамогу Савецкаму Саюзу ў сувязі з чарнобыльскай катастрофай. Ён узнік летась і дзейнічае пад эгідай Савета евангелічных (пратэстанцкіх) цэркваў Заходняй Германіі. Цяпер усё фінансавана ажыццяўляецца праз гэтую нямецкую структуру. «LNT» дзейнічае незалежна ад федэральных улад; гэта — грамадскі рух у Нямеччыне, які паставіў мэту дэталёва вывучыць чарнобыльскую сітуацыю, каб зарганізаваць разнастайную дапамогу СССР з-за мяжы, у першую чаргу з Германіі.

Такі ж камітэт «Жыццё пасля Чарнобыля» ў Беларусі ўзнік у рамках Беларускага экалагічнага саюза. Яго ўзначальвае А. Рухля, кіраўнік аддзела БЭС на працягу Чарнобыля. Абедавае дабрачынныя арганізацыі цесна ўзаемадзейнічаюць. За паўгода праз БЭС у Беларусь з ФРГ паступіла каля 500 тон грузаў дапамогі, 32 тысячы прадуктовых пасылак і 100 тон іншых прадуктаў харчавання. У бальніцы забруджаных раёнаў і медыцынскія ўстановы Гомеля, Магілёва, Мінска, дзе леацца жыхары гэтых раёнаў, пастаўлена 8 тысяч ультрафіялетавых сканераў, камп'ютэрны энцыфанограф, сотні тысяч аднаразовых шпрыцаў, тоны вітамінаў і лекаў. У сакавіку завершыцца сумесная акцыя «Кожнаму даіцца на тэрыторыі з забруджанасцю больш 15 Ки/км² — харчовую пасылку» (засталося даставіць 9 тысяч пакункаў). Цяпер пастала задача суаднесці змест дапамогі з нашымі патрэбамі.

Дзякуючы намаганням прэзідыума БЭС стаўся магчымым прыезд дэлегацыі «LNT» у Беларусь. У лютым дэлегацыя з Германіі ў складзе 22 чалавек — радыёлагаў, біёлагаў, урачоў, журналістаў, рэлігійных прапаведнікаў — прыбыла ў Мінск для ўдзелу ў сумесным нямецка-беларускім семінары «Жыццё пасля Чарнобыля». Перш удзельнікі пабывалі ў забруджаных раёнах Гомельскай вобласці, дзе сустракаліся з насельніцтвам, мясцовымі ўладамі. Затым адбыўся навуковы сімпозіум у БДУ імя У. І. Леніна, які вёў віцэ-прэзідэнт БЭСа прафесар Я. Пятраеў. Доклад «Радыяэкалагічныя і радыябіялагічныя наступствы чарнобыльскай катастрофы» прычытаў акадэмік АН БССР, дырэктар Інстытута радыябіялогіі Я. Канапля. У дыскусіі ўдзельнічалі прафесар кафедры радыяцыйнай хіміі БДУ А. Шадыра, прафесар Мюнхенскага інстытута радыялогіі Э. Ленгфельдэр, выступілі прадстаўнікі ВС БССР і СМ БССР, спецыялісты-практыкі з забруджаных раёнаў. У апошні дзень работы ўдзельнікаў семінара прынялі першы намеснік Старшыні ВС БССР С. Шушкевіч.

Нямецкія калегі-журналісты ўсе даклады і спрэчкі запісалі на магнітафонную стужку і амаль усе выступы здымалі відэакамерамі, каб потым паказаць у Нямеччыне. З нашага боку семінарам прадметна цікавіўся тэлежурналіст П. Шаўчук, аўтар фільма «Дапамажыце!», і «ЛіМ». Дзіўна было не ўбачыць у штотдзённых рэспубліканскіх газетах паведамленняў

пра семінар; зрэшты, колькі іх прайшло незўважанымі?

Можна, таму на пятым годзе пасля выбуху толькі сумленны спецыялісты валодаюць поўнай інфармацыяй аб катастрофе, а насельніцтва цалкам спадзяецца на клопат дзяржавы? Сам Прэзідэнт напрыканцы лютага затурбаваўся лёсам 2,1 мільёна беларусаў, якія жывуць на забруджанай тэрыторыі. Але што сімптоматычна — у выступленнях дзяржаўных асоб, адказных за выкананне Праграмы ліквідацыі вынікаў катастрофы, працягваюць гучаць дэкоры навукоўцам — маўляў, мы пяць год робім не тое, не маючы кампетэнтных прапановаў, самі шукаем выйсце, працягваем эксперымент... Навука вінавата. Гэты матыў з новай сілай загучаў у час візіту Прэзідэнта, які пасля праграмавай рэмовы ў АН БССР чамусьці не сустрэўся менавіта з тымі беларускімі навукоўцамі, хто найлепш дасведчаны ў праблеме.

Суадносіны «чарнобыльскай» навукі і палітыкі мяне найбольш цікавілі на семінары. Хацелася зразумець глыбіню ўласнай ілюзіі наконт чарнобыльскай праблемы і ўсвядоміць адлегласць паміж рэальнымі вынікамі катастрофы і дзяржаўнай практыкай. Ход семінара пацвердзіў слушнасць такога падыходу, бо нават на ім у выступленні загадкава аддзела СМ БССР па чарнобыльскай праблеме Г. Панькова працягваў гучаць матыў некампетэнтнасці навуцы, якой і абумоўлены, маўляў, доўгатэрміновыя эксперыменты, памылковыя рашэнні. Прафесар Я. Пятраеў, іншыя беларускія вучоныя катэгорычна адверглі такія сцвярджэнні.

Акадэмік Я. Канапля выкладаў карціну наступстваў усеабыдмна і абгрунтавана. Падаю агульны сэнс яго даклада, каб не забывацца ў «дозах», «ізатопах», «перыядах».

Радыяцыйнае забруджанне Беларусі не мае аналагаў у сусветнай гісторыі. Класічныя законы радыябіялогіі, сфармуляваны пасля Хірасімы на падставе высокіх доз апраменьвання, не могуць выкарыстоўвацца ў нас, дзе ўздзеянне радыяцыі на шэсць парадкаў ніжэй. Уплыў малых доз радыяцыі на чалавека з'яўляецца нязведаным і спрагназаваць яго нельга: можна толькі зафіксаваць. Няма ніякага навуковага абгрунтавання, «колькі» радыяцыі не шкодна для арганізма, рэкамендацыі з'яўляюцца толькі пасля падліку колькасці анкалагічных хворых у пэўным раёне радыяцыйнага ўздзеяння. Так прынята ў свеце, аб чым раскажаў прафесар з Мюнхена Э. Ленгфельдэр.

Такім чынам, у нас дзейнічае прынцып фатальнага прэцэдэнта: што з намі будзе — не ведаем, а як здарыцца — возьмем за норму. У гэтай непрадказальнасці будучыні і заключаецца сэнсняя трагічная філасофія Беларусі. З яе зусім абгрунтавана вынікае паняцце «эксперымент». Наканаванасць лёсу, крыжовы шлях, злачыства сістэмы — якое хочаце вызначыць гэтага паняцця.

Але нават трагіфіласофія не існуе без сацыяльнай практыкі. Удзельнікі семінара больш цікавіліся ёю. Паўз усю дыскусію прайшла тэма міфаў вакол Чарнобыля, якія выдаваліся дзяржавай за навуковыя тэорыі і служылі заганнай постчарнобыльскай палітыцы.

Першы з іх — «тэорыя ліквідацыі выні-

каў аварыі» (цалкам), якая праявілася ў бязглуздай кампаніі дэактывацыі, змене платоў, асфальтаванні дарог і інш.; другі — 35-бэрная канцэпцыя, якая загадвае чалавеку жыць роўна 70 год і дэкларуе спрыяльнасць для арганізма малых доз радыяцыі. Менавіта супраць гэтых тэорый змагаліся ўвесь час Я. Канапля, Я. Пятраеў і іх калегі, як вынік — іх палажэнні не патрапілі ў рэспубліканскую Дзяржаўную праграму ліквідацыі наступстваў катастрофы, прынятую ў мінулым годзе ВС БССР. Трэці міф — аб вытворчасці чыстай прадукцыі на забруджанай тэрыторыі. Я. Канапля пераканаўча паказаў удзельнікам семінара, што сельскагаспадарчыя прадукты ў «зонах» непазбежна будуць акумуляваць радыёнуклідны, і іх паступленне ў арганізм чалавека будзе ўзнаўляцца, павялічваючы індывідуальную дозу апраменьвання. Дарэчы, нават 35-бэрная канцэпцыя мае ўмовай завоз у забруджаныя раёны чыстай прадукцыі.

Згаданы міф сёння самы небяспечны. Аграром кантралюе сам сябе, прычым радыяцыйны нагляд выбарачны, а прадукцыю з уласнага палетка можна ўвогуле не правяраць. Нямецкія вучоныя такога становішча ўзрушыла. Яны прапанавалі свае паслугі ў стварэнні незалежнай сістэмы радыяэкалагічнага кантролю прадуктаў харчавання.

Каб хутчэй пазбавіцца міфаў, трэба дакладна ведаць, у чым заключаецца радыяцыйная небяспека. Галоўны вораг — малыя дозы радыяцыі. Для вучоных сёння абсалютна зразумела, што, напрыклад, слаўгарадскі селянін з часам можа атрымаць такую ж сумарную дозу апраменьвання, як і чалавек, што жыве, скажам, за адзін кіламетр ад разбуранага рэактара. Раёны Магілёўскай вобласці падвергліся большаму забруджанню трансуранавымі элементамі, якія маюць здольнасць глыбей патрапляць у лебу, а праз яе ў грунтовыя воды, каюані шматгадовых траў. Праз 20 гадоў сітуацыя ў Краснапольскім, Слаўгарадскім, Касцюковіцкім і іншых раёнах не палепшыцца.

Радыёнуклідны «палетак» паступова павялічвае сваю плошчу за кошт ветраных бур, дажджу, руху падземных вод, распаўсюджвання забруджаных прадуктаў і кармоў. У радыус дзеяння нуклідаў і гарачых часцінак трапляе ўсё больш людзей.

На Беларусь асеў і свінец, якім засыпалі рэактар, працягваў Я. Канапля, свінец прыгнятае псіха-нервовую сістэму чалавека, асабліва моцна ўздзейнічае на здароўе дзяцей. Праблема не даследавана і невядома, якія захавы прымаць тут. Мінутым летам у Вялікай Бераставіцы, дзе адпачывалі дзеці 7 — 9 год з Чачэрска, мяне здзівіла наступная з'ява: пры гутарцы дзеці доўга задумваліся, перш чым адказаць на пытанне, і адказвалі ўцямна далёка не з першага разу. Цяпер ведаю, што гэта ўздзеянне свінца.

Не ведае навука і наступстваў камбінаванага ўплыву радыёнуклідаў (цэзія, стронцыя, плутонія). Цэзіявая карта складзена, а што тычыцца стронцыявай, дык пакуль па заяўцы для асобных раёнаў яе можа зрабіць лабараторыя Я. Пятраева: на рэспубліку няма прыбораў — Савет Міністраў ніяк не можа іх прыдаць.

Я. Канапля рэзка крытыкаваў сцвярджэнні адказных асоб і прэсы аб тым, што аварыя на ЧАЭС не паўплывала на павелічэнне разнастайных захворванняў у забруджаных зонах. Маўляў, радыяцыя не можа выклікаць інфаркт ці грып. Інстытут радыябіялогіі канстатуе агульнае паслабленне пасля выбуху імуннай сістэмы ў насельніцтва забруджаных тэрыторый, якое назіраецца дагэтуль. Як вынік — павелічэнне захворванняў сардэчна-сасудзістай сістэмы, пухлінных з'яў, дэфармацыя абмену рэчываў.

Прагнозы на будучыню змрочныя: павелічэнне ў некалькі разоў захворванняў крыві і выпадку злаякасных пухлін. Гіпертанія, інфаркты будуць правававацца яшчэ і псіхалагічным станам, звязаным з радыяфобіяй.

Такі характар радыяцыйнага ўздзеяння не зменіцца дзесяцігоддзі, і з ім можна толькі прымірыцца. Сацыяльная праграма, адэкватная сітуацыі, павінна быць доўгатэрмінай і базавацца на наступным:

— немагчымасці вытворчасці чыстай прадукцыі на забруджанай тэрыторыі;

— стварэнні ў Беларусі ўласнай базы для лячэння хворых;

— правядзенні поўнай незалежнасці праграмы вымярэнняў;

— стварэнні незалежнай сістэмы радыяцыйнага кантролю.

Я. Канапля лічыць, што праблема Чарнобыля закранула ўсю сусветную грамадскасць і ў яе інтарэсах стварыць у Мінску на базе Інстытута радыябіялогіі міжнародны даследчы цэнтр наступстваў радыяцыйнага забруджвання.

Навуковая дыскусія не абвергла ніводнай высновы Беларускага вучонага. Яны леглі ў аснову вынікавай дэкларацыі, падпісанай кіраўнікамі БЭСа і нямецкага камітэта «Жыццё пасля Чарнобыля».

Удзельнікі семінара канстатуяць

1. Стан здароўя насельніцтва ў шэрагу частцы тэрыторыі значна пагоршыўся. Узровень захворванняў у бліжэйшыя 20 гадоў будзе ўзрастаць.

2. Існуючыя праграмы па ліквідацыі наступстваў Чарнобыля да сённяшняга дня праводзіліся марудна... Згублены самыя важныя гады, каб шляхам пераацэнкі не дапусціць вялікай прамажкавай нарузкі насельніцтва.

3. Да сённяшняга дня няма аб'ектыўнай ацэнкі наступстваў катастрофы. Выкарыстанне забруджаных глебаў матывуецца эканамічнымі інтарэсамі, а не турботай аб здароўі насельніцтва.

У якасці практычных дзеянняў намерана:

— накіраваць у Германію медыцынскі персанал, іншых спецыялістаў Беларусі з мэтай навучання работе на сучасным медыцынскім абсталяванні, засваення новых метадаў прафілактыкі і лячэння людзей, што атрымалі прамяневую нарузку;

— скіраваць сумесныя высылкі на дапамогу Беларусі ў будаўніцтве жылля для перасяленцаў (брыгады будаўнікоў з Нямеччыны будуць ладзіць ацяпленне кватэр, сантэхніку);

— ажыццявіць сістэматычную праграму вымярэнняў і суцэльнае дакументаванне радыяэкалагічнай абстаноўкі на забруджаных тэрыторыях;

— дапамагчы БССР стварыць уласную інфраструктуру для доўгатэрміновага аздараўлення дзяцей на тэрыторыі рэспублікі. Мэтазгодна пабудаванне чыстай мясцовага рэабілітацыйнага цэнтра з клінікай.

Надалей абодва камітэты будуць намагацца скаардынаваць дзейнасць рэспубліканскіх і замежных суполак, якія займаюцца праблемамі Чарнобыля. Калі ў будучым палітыка ўтойвання, прымяшэння і спрашчэння рэальнай пагрозы радыяцыі для насельніцтва будзе працягвацца, камітэт «Lebens nach Tschernobyl» прыкладзе актыўныя намаганні для праўдзівага інфармавання сусветнай супольнасці і павелічэння аб'ёмаў дапамогі насельніцтву пацярпелых раёнаў Беларусі, Расіі і Украіны.

Юрась ЗАЛОСКА.

У час дыскусіі.

Фота Ул. КРУКА.

Ці былі кулакі на Беларусі?

Вясна... Зямля чакае сейбітаў. Але хто можа сказаць з упэўненасцю, што нашы саўгасы і калгасы нарэшце закладуць добры ўраджай, зберагуць яго і накормяць свой народ? Добра было б, каб на дапамогу ім прыйшлі фермеры, гаспадарлівае і руплівае сялянства, якія вядома ўсяму свету. Ды не надта багата ахвотнікаў. Фермерская гаспадарка не мае ні адпаведнай матэрыяльнай базы, ні рэальнай прававой абароны. Беларускі парламент не можа забяспечыць земляроба нават самым надзённым, першасным і элементарным правам на прыватную ўласнасць. Перабудова вёскі марудзіцца.

Не сёння, не год і не пяць таму назад краіна пачала рабіць крокі да сучасных рыначных адносін. Рух у гэтым кірунку пачаўся з адмены прыгону, роўна 130 гадоў таму назад. Зараз важна прыгадаць той вопыт. Дык вось. Сяляне атрымалі тады зямлю ва ўласнасць. Зразумела, што не дарма, а за выкуп. І ўсё ж — ва ўласнасць. Важнае гэтага факта дагэтуль замоўчвалася. Прыніжэнне рэформы 1861 г. ідзе яшчэ ад А. Герцэна. Але богу — божава, а кесару — кесарава.

Здавалася б, гістарычны вопыт павінен чамусьці вучыць нас. Ды не вучыць. І не таму, што не было добрых настаўнікаў. Проста мы — дрэнныя вучні. Цяжка, напрыклад, зразумець ролю ды і сэнс сённяшняга фермерскага руху без ведання жыцця і побыту бела-

дзяліць зямлю паміж сялянамі на працоўнай норме — хто колькі апрацуе без найму. Гэта ідэя не магла не прывабіць вясцоўцаў, бо яна вынікала з іх уяўленняў аб неабходнасці стварэння роўных магчымасцей для ўсіх жадаючых працаваць на зямлі. Працоўная норма перш за ўсё прываблівала сялян усходняй Беларусі, дзе захоўвалася сельская абшчына (супольнасць), якая звужала прастору для развіцця буржуазнай прыватнай уласнасці.

Але як бы ні планавалася размеркаванне, сяляне хацелі стаць сапраўднымі гаспадарамі на сваёй зямлі. Яны дамагаліся не адмены, а карэннага перамеркавання прыватнага землеўладання. Аб гэтым сведчаць тыя ж петыцыі ў Думу. Мы не сустрэлі ніводнай, дзе б сяляне адмаўляліся ад прыватнай зямельнай уласнасці. Нават тады, калі была згода на перадачу канфіскаваных зямель у дзяржаўны фонд, вясцоўцы лічылі сваім абавязкам растлумачыць, што затым зямля з гэтага фонду павінна перайсці да іх ва ўласнасць дарма. А рэвалюцыйныя партыі якраз і недацэнвалі псіхалогію селяніна-ўласніка. У тыя часы меркавалася, што ні прыватнае землеарыстанне, ні яго рыначнае рэгуляванне несумяшчальныя з сацыялізмам.

І ўсё ж сяляне ішлі за рэвалюцыйнымі партыямі. Зразумела, толькі найбольш свядомыя вясцоўцы маглі ўцяміць, што такое нацыяналізацыя, сацыялізацыя і муніцыпалізацыя. Калі ж рэвалюцыянеры гаворылі аб дабраўважлівым канфіскацыі панскіх зямель іх паміж сялянамі — гэта знаходзіла і разуменне. Адмену прыватнай уласнасці зымалі бадай што толькі тыя вясцоўцы, які сувязь з зямлёй.

Ададаць належнае і П. Сталыпіну, які доўгі ўласніцкую псіхалогію сялянства і ўлікаў дзейнасці. Менавіта ён правёў у жыццё адмяніў з 1907 года выкупныя тыя зямлі, што атрымалі сяляне ў 1861

заканмернасці развіцця аграрных адносін у вёсцы (таварнасць, рэгіянальны гаспадарчы разлік, фермерства), за ажыццяўленне якіх зараз змагаюцца некаторыя эканамісты і палітыкі нашай краіны.

Увогуле, рэвалюцыя 1905—1907 гадоў паказала, што рэальная палітыка ва ўмовах Расіі не можа не ўлічваць рэальных інтарэсаў сялянскіх мас, таму што гэта былі інтарэсы самога жыцця. Але не заўсёды рэвалюцыянеры ведалі патрэбы вёскі, не заўсёды з імі раздзіліся. І ў рэшце рэшт барацьбы за сацыялістычную ідэю настолькі скалечылі першапачатковую натуральную сялянскую свядомасць сучасных вясцоўцаў, што зараз яе можна адшукаць толькі пад пластам стогадовай даўніны.

Парадокс гісторыі заключаецца ў тым, што адраджэнне былога заможнага сялянства, якое раней вынішчалася ў імя светлага будучага, стала сёння з'явай палітычнага і нават рэвалюцыйнага значэння. Ад таго, як паспяхова будзе ісці гэты працэс, залежыць рост эфектыўнасці сельскагаспадарчай вытворчасці, лёс нашага народа.

Але што рабіць, калі камандна-адміністрацыйная сістэма не падрыхтавана да перамен у вёсцы? І надзея на яе падтрымку — слабая? Найбольш прыкра тое, што фермерскі рух не знаходзіць і адпаведнай маральнай падтрымкі з боку грамадскасці. Яго ўдзельнікі разглядаюцца як сквалінікі, рабаўнікі, будучыя прыгняталінікі. Сумленнае ўзбагачэнне лічыцца злом.

Няўжо і сотню год назад да ўсякага багацця проста сяляне адносіліся гэтак жа варожа і з пагардай, як зараз мы з вамі? Зусім не. Даўней ведалі, якой цаной дасягалася сялянскае багацце — штодзённай шчырай працай і беражлівасцю. Было тады разуменне, што не ўсім роўна Бог дзеліць.

І сапраўды, навукова-тэхнічны прагрэс пры капіталізме пашырае памеры народнага прыбытку, але не настолькі, каб хпіла забяспечыць дабрабыт усяго грамадства. Багатыя і бедныя застаюцца. І ўсё ж здабыткі працы пачынаюць размяркоўвацца не ў залежнасці ад спадчынных саслоўных прывілеяў, як у часы феадалізму, а адпаведна камерцыйным, творчым ці іншым грамадска карысным здольнасцям людзей. Вылучаецца новы пануючы клас буржуазіі, які ладзіць і ажыццяўляе капіталістычную вытворчасць з дапамогай наймных рабочых. Што і казаць, калі глядзець праўдзе ў вочы, то праца гэта і неабходная і пачэсная.

Але да апошняга часу ў нас захоўвалася такое пагардлівае слоўца, як кулак. Яно зусім не адпавядае рэчаіснасці. Тут, як гэта ў нас часта здаралася, адбылася падмена паняццяў. Пад кулакамі разумецца ўсе сялянскія багацце. Хоць сацыяльная сутнасць кулака ў тым, што ён прадпрымальнік-спекулянт, ліхвар, які жыве не з зямлі, не з гаспадаркі, не з працы, а з гандлю і дае ў доўг пад проценты. А колькі ён мае зямлі ці коней, не так важна.

Вядома, найчасцей такія асобы маглі сустракацца на ўзроўні не ніжэй сярэдняй вясковай буржуазіі.

Фот. А. КЛЕШЧУКА.

уласнасцю народа (у 1907 г. — 43,6%).

Чаго ж дабіваліся беларускія сяляне ад улад? Зразумела, скажаце вы, знішчэння панскага землеўладання. Але не будзем спяшацца. Паглядзім, аб чым сведчаць дакументы. Дык вось, самая большая частка (43,6%) патрабаванняў адносін да буйных землеўладальнікаў не вызначыла. Аўтары гэтых патрабаванняў былі прыхільнікамі зямельнай рэформы, але як яе здзейсніць — не ведалі. А таму давяраліся Думе, ураду, або цару. Аб настройах гэтай часткі вясцоўцаў можна меркаваць па адным з «прыгавораў», які быў складзены ў Дрысенскім павеце. Там ёсць такія радкі: «У нас справы няма да прыхільна альбо да левых партый. Нам любымі будуць тыя, хто пастаіць за нашы сялянскія інтарэсы».

У многіх патрабаваннях (31,3%) гаварылася аб частковым адабранні зямлі ў паноў, Прычым, кожны трэці ў чвэрці «прыгавораў» утрымліваўся патрабаванне аб канфіскацыі панскага землеўладання. Тут ужо адчуваўся ўплыў рэвалюцыйных партый. Аднак вясцоўцы, у адрозненне ад партыйцаў, не звязвалі канфіскацыю з ліквідацыяй прыватнай уласнасці.

Большавікі ўплыву ў гістарычнай літаратуры старанна перабольшвалі, ён не быў надта ўжо вялікі. І гэта тлумачыцца дзвюма асноўнымі прычынамі. Па-першае, большавікам прыходзілася дзейнічаць у вельмі складаных умовах, не так ужо і рэдка яны сутыкаліся з непаразуменнем, абьяквашцю і недаверам сялянскіх мас, асабліва калі прапаганда вялася не на беларускай мове. Многія вясцоўцы яшчэ верылі ў царскую літасць. Бывалі выпадкі, калі сяляне выдавалі агітатараў паліцыі. Па-другое, аграрныя праграмы рэвалюцыйных партый, у тым ліку і большавіцкай, не заўсёды адпавядалі інтарэсам беларускага сялянства. Яны прапанавалі ў палітычных мэтах і мелі ў асноўным дэкларатывны характар.

Аб канкрэтным размеркаванні зямлі больш-менш падрабязна гаварылі толькі эсэры. Яны абяцалі па-

цікава, на наш погляд, праграму выклаў у 1907 годзе бліжкі да БСГ Напалеон Чарноцкі ў рабоце «Як будзе з зямлёй», якая выйшла ў Пецярбурзе. Ён абараняў прыватную ўласнасць, выступаў супраць адабрання зямлі ў паноў, якія гаспадарылі панаваму. Але, у адрозненне ад кадэтаў, лічыў такое выключэнне часовай мерай, якая дыктавалася непарадкаванасцю сялян да сацыялістычных парадкаў. Н. Чарноцкі не падтрымліваў эсэраўскага падзелу зямлі па працоўнай норме, бо лічыў, што беднякі з голымі рукамі не змогуць апрацаваць яе, што гэта знішчыць фальваркі і лепшыя сялянскія гаспадаркі. Ён даказаў неабходнасць выкарыстання ў сельскай гаспадарцы таварных адносін. «Цар-рубелі доўга панавалі будзе і ў нас і на ўсім свеце», — пісаў аўтар.

У той жа час ён дапускаў і адміністрацыйнае рэгуляванне зямельных адносін. Рэформу планавалася правесці наступным чынам. Выбраць у воласцях і паведах камісіі, складзіць мясцовыя фонды з «вольных запасных зямель» (дзяржаўных, удзельных, часткова панскіх), прадаваць іх сялянам і ўсім жадаючым па вызначаных камісіямі цэнах і нормах.

Прадугледжваліся і сацыяльныя мерапрыемствы: бясплатнае забяспачэнне зямлі і лесамагасцяўляючымі школамі, парабкаў, навасельцаў, дармовае лячэнне, страхаванне па старасці, утварэнне сялянскіх прафсаюзаў, права на забастоўку.

Прадаж зямлі не дазваляўся. Лішнія ці непатрэбныя зямельныя ўгоддзі перадаваліся ў мясцовыя фонды за адпаведную грошавую аплату. На другім этапе рэформы прадугледжвалася стварэнне сельскагаспадарчых кааператываў з беднякоў на аснове тых маёнткаў, якія былі канфіскаваны і апынуліся ў распараджэнні зямельных камісій.

Праграма Н. Чарноцкага мела на ўвазе асобныя

якая, звычайна, мела звыш 60 дзесяцін зямлі і не прымала непасрэднага ўдзелу ў працы. Удзельная ста яе, між іншым, не перавышала ў канцы XIX ст. і 1% беларускага сельскагаспадарчага насельніцтва Віленскай, Віцебскай, Гродзенскай, Магілёўскай і Мінскай губерняў (45,5 тыс. з 1073,1 тыс. чал.). Але няма падстаў называць кулакаў нават і гэтую праслойку беларускага заможнага сялянства. Ёй, у адрозненне ад вясковай буржуазіі ўнутраных губерняў Расіі, мірадства, несумленнае і спекулятыўнае ўзбагачэнне не было ўласцівым. Заможных гаспадароў нашы продкі паважалі, раздзілі з імі, бралі прыклад. Усякія, вядома, былі багацеі. Скваліных ліхадзеяў у вёсках не любілі. Здаралася, што сяляне заганялі на іх палаткі сваю жывёлу, маглі і «чырвоная пеўня» пусціць ці ўчыніць якую-небудзь іншую шкоду. І вось гэтыя сялянскія спрэчкі, а то і крыміналы, пачалі абвясціцца з сумна вядомых 30-х гадоў сацыяльнай вайны, гэта значыць класовай барацьбой сельскагаспадарчых рабочых (парабкаў) з сялянскай буржуазіяй.

Навошта спатрэбіліся такія выдумкі пра вясковую буржуазію, спытаеце вы? Ды справа ў тым, што ў сувязі з пераходам да ўсеагульнай прымушовай залежнасці і абвясчэннем палітыкі знішчэння заможнага сялянства як класа ўзнікла неабходнасць у гістарычным абрантаванні яго варожай прыроды. Найбольш «вернападданыя» гісторыкі кінуліся выконваць сацыяльны заказ «правадыра ўсіх народаў». Больш-менш заможныя сяляне ператвараліся ў іх у прыгняталінікі бяднейшага сялянства. Памеры класовай барацьбы паміж вясцоўцамі сумысна перабольшвалі-

(Працяг на стар. 12).

канія? Што яны дапамогуць? Яшчэ вялікі Купала папярэджваў: «Пакіньма напушта на лёс свой наракаць...» Не плакацца трэба, а дзейнічаць. Трэба напасады, ад якіх многае залежыць, ставіць разумных, дзелавых, сапраўды культурных і нацыянальна свядомых людзей. Патрыстаў Бацькаўшчыне. У нас жа да гэтага часу робіцца, як правіла, наадварот...»

У іншым месцы: «Без набываюць вялікай культуры, непаказнай інтэлігентнасці, як і без глыбока ўсвядомленага нацыянальнага патрыятызму, «самадэкай» псіхалогіі і звычак не пераадолець — і ўсе мы, уся нацыя, будзем несіці страты».

Той жа клопат аб Бацькаўшчыне, дзяржаўнае разуменне праблем — ва ўсіх матэрыялах кнігі. Скажам, у артыкуле з характэрнай назвай «Пад знакам перабудовы» (ім адкрываецца другі раздзел зборніка — «Абуджэнне»): «Трэба дасягнуць становішча, каб партыйна-савецкія работнікі і беларуская інтэлігенцыя перасталі гаварыць між сабой на розных — у прымым сэнсе слова — мовах. Пакуль не прыйдзем да гэтага, вырашаць кардынальныя праблемы развіцця нацыянальнай культуры будзе цяжка. І беларуская літаратура будзе ў сваёй жа рэспубліцы ў становішчы дзіўным, ненатуральным. У такім становішчы, як нацыянальнае зямляцтва за мяжой,

культурная дзейнасць якога наганас ў моры іншамовай культуры».

Аб турботнасці клопатаў Н. Гілевіча сведчаць ужо самі назвы артыкулаў: «Размова ідзе пра будучыню краіны», «Родная мова», «Нацыянальная самасвядомасць» і «Лёс роднага слова», «Клопат пра мову — клопат пра будучыню нацыі», «А што за «перабудовачнай» фразай?». Праблемы — важныя, але ці не вырашаюцца ў агульным плане. Як сказаць! Прыгадайма адказ Н. Гілевіча на рэпліку В. Розава ў адным з нумароў газеты «Кніжнае абозрэнне». Памятаеце, тады паважаны драматург заявіў: «...я слухаў заклікі пісьменнікаў Беларусі, Украіны змагацца за захаванне нацыянальнай мовы, у мяне было адчуванне... што яны выступаюць не толькі за захаванне роднай мовы, але і таму, што іх кнігі, напісаныя на роднай мове, мала купляюць». Н. Гілевіч на падобнае паляпванне па плячы «старэйшага брата» адказаў з гонарам. «Проста Вам гэта не баліць, Віктар Сяргеевіч!» — так называецца ягоны адказ, у якім гаворка ідзе не пра амбіцыі, а пра беды народа (адсюль, зразумела, і беды літаратуры). Н. Гілевіч яшчэ раз нагадаў, якое незайздроснае становішча напаткала беларусаў. Выбірацца з яго трэба, канечне, самім,

але і з дапамогай іншых.

Трэці раздзел — больш «літаратурны»: «Лёс народа — лёс паэзіі», «Мой Боцеў», «Чытайма і перачытайма Кабзара!», «Пра братэрства ў паэзіі», «Свята вяртання справядлівасці» — у гэтых і іншых артыкулах таксама тое, чым жыў Н. Гілевіч апошнім часам і чым жыве цяпер. Іншая справа, што роздум гэты адбываецца не пасрэдна праз саму паэзію, напоўнены думкай аб тым, як шмат значыць для чалавеча паэтычнае слова, народжанае з-пад піра майстра, як узбагачае яго духоўна, ачышчае маральна. Адначасова прысутнічае мастакоўскі клопат аб маладых творцах, якія ідуць на змену старэйшым.

Калі ж гаварыць пра кнігу ў цэлым, яна складаецца не толькі з артыкулаў. З імі суседнічаюць выступленне на пісьменніцкім пленуме ці вечары, адказ на анкету і водгук на публікацыю, слова з нагоды юбілею...

Адзін са сваіх ранейшых зборнікаў крытыкі і публіцыстыкі Н. Гілевіч назваў «У гэта веру». Кнігу «Вяртанне і працяг» можна было б назваць: «Гэтым жыву».

І яшчэ. Калі б у выдавецтвах рэспублікі нарадзілася жаданне выпускаць публіцыстычную «Бібліятэку «Адраджэнне», яе можна было б пачаць з гэтай кнігі Н. Гілевіча.

З. В.

Уладзімір СКАРЫНКІН

Свайму народу

Люблю цябе, пакутны
І добры мой народ.
Як пашчу, на суседзях
Ты не ашчэраў рот.

Наадварот — спрадэку
Ты ад сваіх варот
Нязваным чужаніцам
Паказваў паварот.

І камяні шпурлялі,
І бомбы ў твой гарод.
Нішчымніцу ты зведаў,
Прыгнёт і недарод.

Рахманы і цярплівы
Ты, родны мой народ.
Табе накінуў хустку
Імперскі хам на рот.

А ты маўчыш, не пікнеш
Ужо каторы год.
І грабіць дазваляеш
Свой працавіты род.

Вось-вось зрачэшся мовы,
Забудзеш радавод.
Мо ты напраўду — «быдла»!
Мо ты напраўду — «скот»!

Няўжо ты здзек стрываеш
І будзеш, мой народ,
Да скопу жыць з хусцінай,
Накінутай на рот!

Маладым паэтам

На прысках літаратуры
Знаходзяць скарбы з вас не ўсе.
Не кожны ў латах з тонкай скуры
З вас на Галгофу крыж нясе.

Але ўсё роўна вы — паэты!
Ваш лёс пакутваць — не судзіць.
Няма высакародней мэты,
Чым нашу мову адрадіць.

Ей не зрабіцца неўміручай,
Калі кідаць з-за галавы
Бутэлькі з сумессю гаручай
Пачнеце ў Танка нават вы.

Засвойце ісціну: не можа
Быць носьбітам культуры хам.
Хай вам натхненне дапаможа
Душу ператварыць у храм.

Парнас не пакарыць наскокам.
Няхай ваш болевы парог
Павек не зробіцца высокім,
Хай словы вам дыктуе Бог.

Памяці Жэні Янішчыц

Пець і лятаць умела...
Ды не раскрыла крыл...
У трапяткога цела
Больш не хапіла сіл.

Лёгкай была,
як пёрка,
Доўга ляцела яна...
З неба начнога зорка
Упала каля акна.

Позіркам змрок кінжалю
І дакараю лёс...
Песні любові і жалю
Упалі на дол з нябёс.

Нізка над рунню вясновай
Там, дзе не моўкіе шаша,
Ластаўкаю вясковай
Лётае Жэні душа.

Над гарадзішчамі, Бярэццем
Лунае адмаўлення дух.
Каго абагаўлялі — бэсцім,
У прорву паскараем рух.

З узвышшаў новага вандала
Вандаляў скідаюць старых
І гэтак чынам п'едэсталы
Рыхтуюць для сябе саміх.

Бор-духабор

Грукаць стаміўся тапор...
І на пагорку — над логам —
Шэпчацца бор-духабор
З неба высокім і з Богам.

Збег напалоханы звер
У невядомым кірунку.
Лесу ад піл і сякер
Проста няма паратунку.

Кінуцца ўніз галавой
Хочацца часам з пагорка.
Лёс праклінаючы свой,
Лес не расплацацца горка.

Бор-духабор... І таму
Узнісся высока над логам.
Што застанецца яму!
З неба шаптацца і з Богам...

Ні ў Галубовіча, ні ў Сыса
Мне гэтых песень не знайсці.
Не замаўкай, прашу, Усыса,
Спявай і плэскайся ў трысці.
Твае празрыстыя напывы
Ужо замучыліся, на жаль,
І травы ніцыя, і дрэвы
Нягучнай песняю разжаль.
Няхай зямля пад песні горне
Да спелых вуснаў небакрай.
Пакуль не перасохла ў горле,
Пакуль спяваецца — спявай!

Песня

пра капялюш

Насіў я капялюш
У маладосці з фетру.
Як вырываюць куш,
Не петрыў і не петру.
Я шчодры быў наўздзіў,
Дзяўчат любіў і кветкі.
Я «дудачкі» насіў
І белыя шкарпэткі.
Бабулі і дзяды
Казалі мне:
— Стыляга!
Я быў яшчэ тады,
Па сутнасці, салага.
Ды шы не згінаў,
Нос не трымаў па ветру.
Ні перад кім не зняў
Капелюша я з фетру.
Здаралася — граша
Не меў я за душою,
Але капелюша
Не клаў перад сабою.
Нікога не граміў,
Як адшчапенцаў Ленін.
З капелюша карміў
Я коней, як Ясенін.
Шчаслівы быў спаўна
Я на здзіўленне мэтру...
А справа ў чым! Яна
У капелюшы тым — з фетру.

Па дзюнах да ляска грыбнога
Са мною побач ты ішла.
Навокал не было нічога —
Адны абломкі НЛА.
Мы нават не ішлі — луналі.

Сляды зайцоў ды жураўлі
Адны тады напаміналі,
Што мы з табою на Зямлі.

Пясок надзей, пясок фартуны,
Пясок ілюзіі і турбот
Перацякаў на дзюну з дзюны,
Як снег з сумэта на сумёт.

Твая рука маю шукала.
Я пальцамі яе сціскаў —
І ты ў мяне перацякала,
А я ў цябе перацякаў.

У тую раніцу паволі
Мы ад саміх сябе ўцяклі.
У вечнасць хутка, як ніколі,
Імгненні дзіўныя цяклі.

Жудасны морак ахутаў
пасторы,
Бесперастанку ўсю ноч
З неверагоднаю хуткасцю зоры
Ярка мільгалі наўзбоч.

Вецер навокал свісцеў ашалела,
Быццам арбіты пятля
Раптам парвалася і паляцела
У чорную бездань Зямля.
Росамі ззяюць суквецці заранак,
Росы — як россыпы зор.
Слухае сцішаны, радасны ранах
Плэскаць лагодны азёр.
Конік ружовы пазвоньвае путам,
Певень вітае зару...
Неба раскрылася парашутам
І ўратавала Зямлю.

жыцці ў краіне Саветаў. Людзі верылі гэтаму. Кіраўнікі грамады Тарашкевіч, Рак-Міхайлоўскі, Мятла, Валожын падтрымлівалі сувязь з братамі з Усходу, сталі членамі КПЗБ. Па словах Веры Андрэеўны, яе муж, выступаючы перад людзьмі, не хаваў свае сімпатыі да большавікоў, гаварыў: «У БССР будзеца беларускі дом, беларускі народ збудзіцца і рабом не застанецца...».

Вера Андрэеўна і сама была ўдзельніцай падзей: добра-сумленна выконвала ролю сувязной, хоць на руках ужо быў сыноч Радаслаў. Яна перадавала шыфраваныя запіскі вязням Лукішкаў, дзе часова сядзеў і Браніслаў Тарашкевіч. У час суда над Грамадою Веру Андрэеўну таксама арыштавалі; шукалі доказаў, каб сфабрыкаваць абвінавачванне. Знайшлі запісную кніжку, дзе быў адрас падпольшчыка Гурына, але на гэтым вельмі хісткім матэрыяле палякам не ўдалося даказаць прыналежнасць жонкі Тарашкевіча да дзейнасці Грамады.

Студзень 1927 года — чорны месяц для грамадоўцаў. Карнікі-пілсудчыкі арыштавалі кі-

раўніцтва беларускага руху. Да дванаццаці гадоў катаргі прыгаварылі Браніслава Тарашкевіча. Верная сяброўка, як нітка за іголкай, ездзіла за мужам з адной турмы ў другую. У маі 1930 года Пілсудскі зрабіў «дэмакратычны жэст»: вызваліў галоўнага кіраўніка руху з турмы. У яго былі свае карыслівыя захады, маўляў: во якія мы «гжэчныя дэмакраты»... Паліцыя, вядома, атрымала сакрэтны загад.

Сям'я Тарашкевічаў неадкладна едзе ў Радашковічы. У мястэчку не заціхала палітычная барацьба, жыццё віравала. Адчуўшы, што яго зноў пасадзяць, Тарашкевіч едзе ў Гданьск, горад вольны ў той час. Не даехаў ён да польскага горада, арыштавалі ў цяжкім, зноў пасадзілі ў турму ў Гродне. У 1933 годзе Браніслава Тарашкевіча палякі абмянялі на драматурга Ф. Аляхновіча, які быў арыштаваны ў СССР.

— Быццам забралі палавіну душы, — успамінае спадарыня. — Я ўжо сабралася ў дарогу і сына настроіла... Маці маўчала, а сама таяла на вачах... Паслухалася мужа застацца тут і ча-

каць, пашкадаваць маці. Так, во і пратаўклася, дажываю век у сваёй хаце.

У 1939 годзе па волі жалезнай рукі хапалі ўсіх, у каго ткая пальцам паслугач з НКУС. І хоць людзі дрыжэлі за свой лёс, землякі дружнай грамадою заступіліся за сям'ю Сніткі і, дзякуючы добрым людзям, Вера Андрэеўна з дачкою асталіся жыць на сваёй бацькаўшчыне. Не ведала ўдава, што яе муж быў расстраляны на пачатку 1938 года, а верыла хлусні НКУС: «...Ваш муж памёр ад сардэчнай недастатковасці ў 1942 годзе...»

У час блакдады каля возера Палік, на Гарэлым Лузе абарвалася звонкая песня сына, якую спяваў ён у час партызанскіх паходаў: «А ў бары, бары тры дарожанькі»...

Я глядзеў на спадарыню Веру — сведку стагоддзя, прыслухоўваўся да жывога дыхання дарагой мінуўшчыны. Колькі гора, жыццёвых перашкод ёй давалася пераступіць і захаваць у сэрцы светлыя думкі пра людзей, не зачарсцвець душою!..

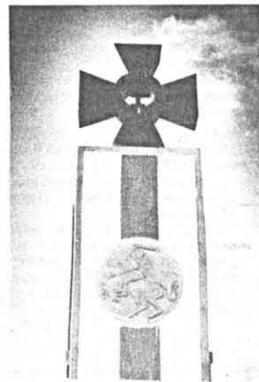
Сымон БЕЛЫ.
г. п. Радашковічы.

Сімвал Амерыкі

Тамара-беларусічка

АМЕРЫКА

Між імі і намі доўга была сцяна, збудаваная з цэглы нашых догмаў. З-за гэтай сцяны мы не маглі як след бачыць і чуць адзін аднаго. На спрадвечнай бацькоўскай зямлі мы не былі гаспадарамі, а яны не хацелі дома быць чужынцамі. Увесь свет называе іх палітычнымі эмігрантамі, у нас называлі іх здраднікамі і жадалі, каб слова «Беларусь» ніколі не грэла іх і не вабіла. І, як маглі, пэцкалі іх чорнай фарбай. Яны ж Радзімай жылі — радзіліся і рэваліравалі ёю на чужыне. І заўсёды казалі: «Жыве Беларусь!»

Сцены, нават самыя, здавалася б, непарушныя, з цягам часу руйнуюцца. Гэтая сцяна — таксама. І цяпер, на фоне іншых народаў і сапраўднай свабоды, мы аса-

бліва пакутна пачынаем усведамляць, што знішчылі свае глытні і забылі імёны продкаў, наплывалі на гісторыю і намяліся з мовамі. І пачынаем углядацца ў беларускую замежную галінку нашага радоводнага дрэва. І мы да іх, і яны насустрач нам зрабілі крок.

Нядаўна патрапіў я ў славетную Амерыку, дзе нямала беларускіх эміграцыйных калоніяў і цэнтраў: Нью-Йорк, Кліўленд, Саўт-Рывер. На іх жыццё я глядзеў і праз аб'ектыў старэнькага «Нікана». Іхнія, збудаваныя сваімі рукамі храмы, заможныя і ўтульныя дэмы, дзе ў кожным, акрамя дэмакратычнага ручніка, абавязкова ёсць вяртанне з нацыянальным арнамантам. Чуў і запісаў на стужку дыктафона, як моляцца яны за Беларусь, як спяваюць не-

родныя песні... І пачуваўся я беларуска сярод беларусаў. Хоць вядома, дзіўна, саромеўся і злавася: чаму мы, такія падобныя знешне, так па-рознаму жывём?

І засталіся на здымках іхнія творы: старыя і маладыя, заклапочаныя і шчаслівыя, вясёлыя... І самі яны — на вуліцах, у офісах, дома, у мастакоўскіх майстэрнях, на калядках, у царкве, у розным адзенні, на розных аўто... І нават вайсковец Даніла Яраховіч, які збіраўся на вайну ў Кувейт, патрапіў у аб'ектыў. І стаў я сярод могілак на чужой зямлі і чытаў на каменных плітах беларускія прозвішчы...

Анатоль КЛЯШЧУК.

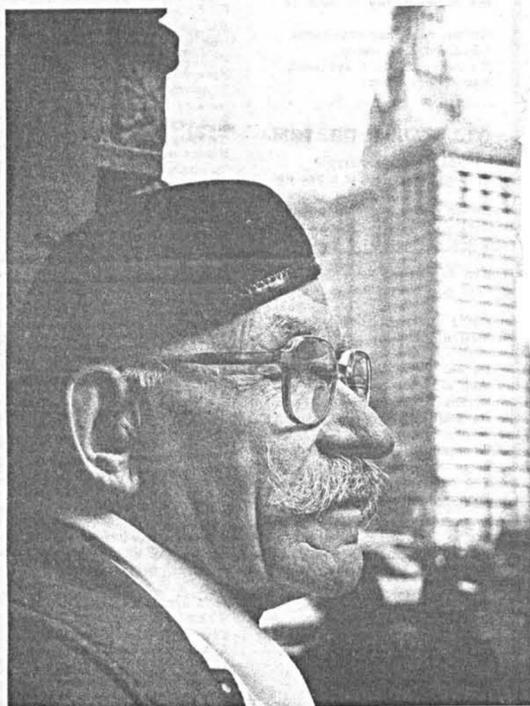
Фота аўтара

БЕЛАРУСЫ

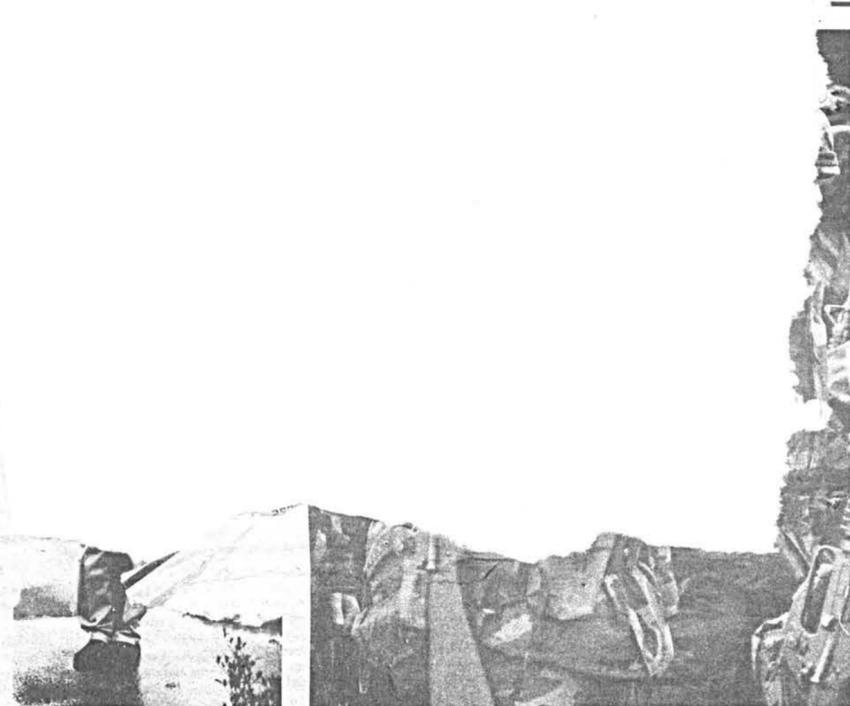
НЯ

Сям'я Бартулёў у Нью-Йорку

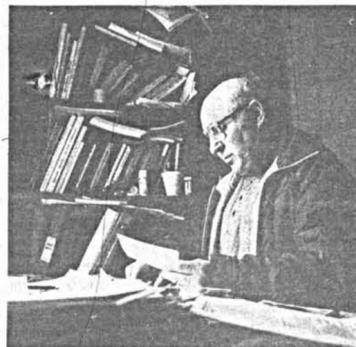

Доктар Шукелайц — старшыня ВАЭ

На каляды

Чакас Даніла Яраховіч далёкі Перасіда залы

Вечна заклапочаны Сіргей Карніловіч

Гарадок, дзе жывуць беларусы — Нью-Бронкс

Палішчыца Надзея Кудасова

Дачык у офісе на Манхэтэне

Нядзельная служба ў царкве ў Саўт-Рыверы

Апошні прытулак...

ЗАГАДКА ВАСЦЬ ЗВЫЧАЙНАГА

Твар у твар з Паўлам ДУБАШЫНСКІМ

Адзін з лепшых вучняў славунай Любові Мазалеўскай, Павел Дубашынскі з першых выступленняў на тэатральных падмостках выяўляе сваю адданасць той артыстычнай школе, што вышэй за ўсё ставіць жыццёвасць сцэнічных паводзін персанажа спектакля. Вядома, не лютэркавае, але падабенства героя спектакля да рэальнага чалавека, да твайго суседа або калегі, да фігуры з вулічнага натоўпу ці да недзе выпадкова табой сустраканага аблічча, воль першае і галоўнае творчае імкненне тых артыстаў, з асяроддзя якіх і ён, Павел Дубашынскі. Прынамсі, сам ён у гэтым перакананы.

Аднойчы я спрабуюся з ім: ты не толькі пераймаеш і аднаўляеш на сцэне тое, што бачыў і зведаў у жыцці, за цябе ж яшчэ як пастараўся драматург, аўтар п'есы! А колькі на тваім творчым рахунку п'ес амаль што адкрыта кан'юктурных, па-газетнаму прасталінейных, схематичных. «Лжывыя? Ты так хочаш сказаць»,—здагадаўся Павел. Але, менавіта гэта я і меў на ўвазе. Не надта ж праўдзівы мастацкія творы трапілі ў рэпертуар Тэатра юнага гледача, якому П. Дубашынскі аздаў дванаццаць гадоў сцэнічнага жыцця, ды і на купалаўскіх падмостках такія час ад часу з'яўляліся.

І вядасце, што я пачуў у адказ на сваю заўвагу?

Аказваецца, і ў самыя змрочныя для нашай сцэны часы жывы акцёр мог і нават быў абавязаны знаходзіць інтанцыяныя фарбы, мімічныя выявы, шматзначныя паўзы, каб падштурхнуць творчае ўяўленне і асацыятыўную думку гледача ў адзіна п'янінны накірунку. Тады глядач яшчэ раз падумае і пераканаецца, што воль так — правільна з пункту гледжання афіцыйна і ўсімі ўхваленай маралі! — жыць усё ж грэшна і нават злачынна. Ну хоць бы сорамна...

Спраўдны артыст з творчым імпульсам сцвярджае і раскрывае ў большасці роляў сваё асабістае ўяўленне пра чалавека і ягоны лёс.

Ці ёсць магчымасць з мазаікі сцэнічных характараў, па-мастацку створаных П. Дубашынскім, складзіць пэўную, ладную, як цяпер любяць гаварыць мае калегі па п'яру, канцэпцыю? Ці мае яго артыстычная творчасць пэўны грунт, пэўны маральны падмурок?

Як на маю думку, дык ёсць. Мінчукі-тэатралы помняць, бадай, і трохі «блакітнаватыя» персанажы П. Дубашынскага ў нечым наіўных, але ж і адчувальна светлых па аўтарскіх намерах п'есах І. Козела — Лявона ў «Папараць-кветцы» або Федзю Жыгліцкага («Над хвалямі Серабранкі»). Помняць і першага на беларускай сцэне Прысыпкіна з «Клапа» У. Маякоўскага. Параўноўваюць ягонага цюгаўскага паштмайстра Шпекіна і Земляніку з купалаўскага «Рэвізора»... Ён пераканаў нас усіх, што для яго вельмі натуральна трымацца ў межах зусім звычайных, сапраўды жыццёвых характараў, паказваць так званыя «простыя людзей», будзе гэта Язэп Карыта (спектакль «Ажаницца — не журыцца» паводле Далейкіх і М. Чарота) ці які-небудзь спустошаны Шаргаў («Парог» А. Дударова). Бачым мы ў выкананні П. Дубашынскага і персанажаў з даволі самабытным інтэлектуальным напружаннем і досыць складаным псіхалагічным светам — ад Князя К. з «Дзядзечкавага сну» паводле Ф. Дастаўскага і па Дабрыню («Брама неўміручасці» К. Крапівы), ад Мікіты па мінусцы «Гастрыт» («Вечар» А. Дударова) і па Стэфана («Бура» Шэкспіра) або Івана Пятровіча Залівакі ў «Мудрамеры» М. Матукоўскага. Праўда, і тут, бывае, у вонкавым малюнку вобраз захоўваецца

нібыта знарочыстая спрощанасць у характары таго ж, да прыкладу, Стэфана і нават Дабрыню. Ды толькі...

Толькі вось і самі некаторыя персанажы П. Дубашынскага нечакана здзіўляюцца і не могуць зразумець саміх сябе. Быццам бы той жа Гастрыт крочыў па жыцці (дакладней кажучы, плыў) так, як было трэба, як таго вымагаў ад чалавека не без здольнасцей час, сацыялістычнае будаўніцтва ў асобна ўзятай краіне, як патрабавала грамадская, кажучы па-сучаснаму, сітуацыя. Каб заняць месца пад сонцам, і варта было ставіць агульнапралетарскія інтарэсы вышэй за розныя там агульначалавечыя маральныя прынцыпы. І сумленне для яго, для Гастрыта, — гэта ж прымхі, забавоны, нешта не надта патрэбнае грамадскаму актывісту, якім і лічыць сябе гэты чынарада павятовага маштабу!... Ды сапраўднае жыццё і сапраўднае чалавечнасць, побач з якой Гастрыту давалося сустракаць апошні заход сонца, абвяргаюць усё, чаму апантана служыў і слепа пакланяўся ён з ганарлівым адчуваннем сваёй перавагі над тымі, каго з пагардай «перадавога чалавека савецкай эпохі» называў вясковай чэрню, над Ганнай і Васілём. Яшчэ яны, ягоныя аднавяскоўцы і суседзі, не заўважаюць гэтага, затое сам Мікіта дзівіцца абуджанай ва ўласнай душы празе пакаяцца перад ім. Сорамна, балюча, наогул нясцерпа тое зневажальнае становішча, калі ты здагадваешся, што сам духоўна ніжэй таго дзівака Васіля, якога ўсяляк прыніжаў, каму псаваў жыццё...

Здзіўляўся самому сабе і Дабрыня П. Дубашынскага. Не толькі той прыніжанай ліслівасці, з якой розныя людзі сучаснай іерархіі выпрошвалі ў яго чароўны сродак неўміручасці і вечнага жыцця, а і самому сабе: зрабіў навуковае адкрыццё, зда-

тнас ўладарна змяніць аблічча планеты, і губляе ўладу над уласным адкрыццём. Пакутуе Дабрыня часам ад свядомасці амаль трагедычнай: хто зможа гаспадарыць знойдзеным ім сродкам, якія нічэмінасці і аферысты! Шчыра скажу, што калі на «Браме...» ў купалаўцаў у цябе і ўзнікла нейкая цень думкі пра акадэміка Андрэя Дзмітрыевіча Сахарава са створанай ім звышнішчальнай бомбаю, дык ты губляўся, бянтэжыўся і адносіў гэта да свавольства ўласнага ўяўлення. А Дабрыня П. Дубашынскага са сваімі заляцаннямі да Наташы спаваля бянтэжыў і бянтэжыў цябе тым, што выглядаў і даволі звычайнай натурай акадэмічнага вучонага, і зусім неардынарнай асобай. Здатнай, дарэчы, здзіўляцца самому сабе, сваім памкненням, неадарэчным выдварам, нават свайму прасвятленню пасля хвіліннай разгубленасці або роспачы. Улічым, што такая складаная гама эмацыянальных настрояў раскрывалася артыстам у камедыі!

Мабыць, мне асабіста тым і дарагі такі талент у сузор'і купалаўскай артыстычнай трупы. Захапляецца загадкай (або на цяперашнім жаргоне — феноменам) чалавека і яго духоўнага свету і нас, гледачоў, прымушае здзіўляцца. Часцей за ўсё здзіўляцца, смеючыся з ягонага персанажа, бо Павел Дубашынскі камедыйнага таленту артыст. Менавіта праз камедыйнае адчуванне і ўсведамленне пэўных чалавечых якасцей і асаблівасцей ён з дзівоным і натуральным мастацкім тэмпераментам паказвае, як мы залежым ад таго, што нам — кожнаму паасобку і ўсім разам — дала прырода, далі нашы бацькі (генафонд, гены — яны самыя!) і што мы набываем і якімі робімся ў супольнасці з іншымі, пад уплывам наваколя, пад уздзеяннем асяроддзя, нібыта адказваючы на так званыя запатрабаванні часу. Адкуль такая мімікрыя ў нас? Каб лепей зразумець пэўны трансфармацыі па-ранейшаму недасканалага чалавека ў рухомым і супярэчлівым свеце, нам трэба сустрацца з ім твар у твар і паспрабаваць у сустрэтым разгадаць хоць адну якую маральную загадку, з якіх і сфарміраваны «феномен чалавека».

Ці не лепшым тут нашым памочнікам выступае драматычны артыст? Прынамсі, такі мастак, як Павел Дубашынскі.

Барыс БУР'ЯН.

Т Ой, хто нічога не ведае пра Веру Ермалаеву, пра тое, што яна азначала для айчынінага мастацтва, цяпер не зведае ні радасці, ні шкадаванняў, ні супастаўленняў. Вера Міхайлаўна была незвычайнай, загадкавай натурай і дзівоным мастаком. Са снежня 1934 года, калі яна апошні раз уззяла ў рукі пэндзаль, творчасць яе была проста выкраслена з мастацкага жыцця краіны. Знік мастак, нібыта яго і не было, засталася толькі ермалаеўская легенда, якая перадавалася з вуснаў у вусны сучаснікамі гэтай незвычайнай жанчыны.

Яна была з кагорты сапраўдных падзвіжнікаў: усё падпадкоўвала задачам творчасці і нічога, акрамя творчасці, не прызнавала. Сярод жывапісцаў Ермалаева — жывапісец. Сярод кніжных графікаў — судоўны ілюстратар кніг. Для гісторыі мастацтва яна — адзін з лідэраў рускага авангарда і арганізатараў знакамітага віцебскага УНОВІСа.

Упершыню я даведаўся пра Ермалаеву ў пачатку 60-х гадоў, будучы студэнтам мастацтвазнаўчага аддзялення Ленінградскага ўніверсітэта. Тады я займаўся праблемамі мастацкага жыцця Расіі 10—20-х гадоў. І аднойчы ў фондах рускага музея знайшоў работы дагэтуль невядомага мне аўтара. Гэта былі гуашы «Аўтапартрэт», «Тры фігуры. Галгофа», «Чалавек у ватуцы», «Чалавек з кошыкам» і штосьці яшчэ, пазначанае канцом 20-х — пачаткам 30-х гадоў. Мне спатрэбілася пэўная псіхалагічная перабудова: за доўгія гады «сацрэлізму» мы адвыклі ад такой п. ні асацыяцый, адвыклі ад сімвалічнага пачатку ў мастацтве. Жывапіс Ермалаевай вымагаў работы думкі і пачуцця, карэцы — сатворчасці, а не пасіўнага сузірання і канстатацыі: воль гэта стоя, гэта глечык, а гэта капалюш...

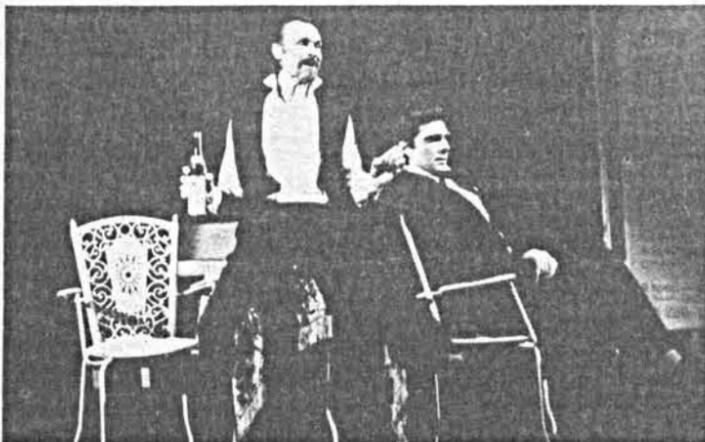
Але яшчэ больш здзіўным было для мяне тое, што творчы лёс Ермалаевай аказаўся цесна звязаным з Віцебскам і з легендарнай асобай Казіміра Малевіча.

Нарадзілася яна ў горадзе Пятроўску Саратаўскай губерні. Праз тры гады, у красавіку, споўніцца сто гадоў з дня яе нараджэння. Гімназію скончыла ў Пецярбурзе. Наярэддні першай сусветнай вайны вучылася жывапісу ў прыватнай студыі М. Бярнштэйна. У гады вольчы павывала ў Францы, Швейцарыі і Англіі. Зблізілася з жывапісцамі, якія акружалі М. Ларыёнава, пазнаёмілася з «першаадкрывальнікамі» Н. Пірасманішвілі — мастаком М. Ле-Данцю і паэтам І. Зданевічам.

У гэтыя гады Веру Міхайлаўну, як і М. Ларыёнава і Н. Ганчарова, нястрымна вабіла стыхія колеры. Ларыёнаўскае разуменне жывапісных каштоўнасцей стала для яе моцнай процівагай кубізму і пазней — супрэматызму. Яшчэ адным важным творчым імпульсам для Ермалаевай стала як бы зноў адкрытае ў тыя гады народнае мастацтва. Водгалас гэтых уражанняў можна ўлавіць у яе жывапісе, але гэты ўплыў унутраны, падспудны, па-за стылізацыяй і перайманнем.

Сутнасць яе мастацтва гэтых гадоў была ў звароце да жывапіснага фальклору, памножанаму на раскаванасць сучаснага французскага жывапісу. Ікона, шылда, лубок, спалучаныя са спадчынай Сезана, Гагена, адкрыццямі Маціса і Пікаса, нібыта процістаялі ў мастацтве Ермалаевай класічнай, рэнесанснай традыцыі. Сучаснікам здавалася, што прыход мастакоў тыпу Ларыёнава, Ганчаровай, Ермалаевай, Малевіча быў падобны нашэсцю варвараў на Рым. Часткова так яно і было: амаль усе авангардныя мастакі прыйшлі з правінцыі, адкуль прынёслі з сабой у рафінаванае мастацтва сталіц іншую, народную культуру, буйную энер-

БУЛГАКАЎ НА СЦЭНЕ І НА ЭКРАНЕ

У. Ткачэнка (Амяцкістаў), А. Караткевіч (Абальянінаў).

Пастаноўку п'есы М. Булганова «Зойчына кватэра» ажыццявіў Гомельскі абласны драматычны тэатр. У стварэнні

спектакля прымалі ўдзел ленынградскі балетмайстар Кірыл Ласкары і мастак-пастаноўшчык з Мінска Дзмітрый Мохаў.

Сцэна з будучага фільма. Фота С. ХАЛАДЗІЛІНА і В. АЛЯШКЕВІЧА. (БЕЛТА).

Эксперыментальная творча-вытворчая студыя «Імпульс» пры кінастудыі «Беларусьфільм» здымае стужку «Чыр-

воны востраў» паводле твораў Міхаіла Булганова. Работа прысвячаецца 100-годдзю з дня нараджэння пісьменніка.

НАШЫ ГОСЦІ

Велічная «Аіда»

На сцэне ДАВТа БССР з вялікім поспехам прайшоў спектакль «Аіда». Опера, якая вытрымала ў рэпертуары тэатра 38 сезонаў, заучала ў гэты вечар па-новаму. У галоўных партыях Аіды і Радэмеса выступілі гастролёры: народная артыстка СССР Хураман Касімава, народны артыст РСФСР Аляксандр Дэдзік. Калі А. Дэдзік — часты гоść нашага горада і тэатра ў прыватнасці, дык салістка Бакінскага опернага тэатра лаўрэат міжнародных і ўсесаюзнага

конкурсаў, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Азербайджана Х. Касімава на сцэне ДАВТа БССР спявала ўпершыню. Праўда, у 1983 г. яна выступала ў Мінску з сольнымі канцэртамі. Аматарам вакальнай музыкі запомніўся своеасаблівы, па-ўсходняму «церпкі» тэмбр яе прыгожага голасу, і оперная зала была поўная. У спектаклі ўпершыню адбылася і сустрэча спявачкі з дырыжорам А. Анісімавым. — А з Дэдзікам мы ўжо спявалі «Аіду» на Кубе, — га-

ворыць спявачка. — Увогуле, я вельмі люблю гастрываць. Аб'ездзіла ўсю краіну, Еўропу. Нядаўна мяне запрасілі працаваць на год у Каірскую оперу... Важнымі падзеямі ў маім творчым жыцці сталіся VIII Усесаюзны конкурс вакалістаў імя Глінкі, VII Міжнародны конкурс імя Чайкоўскага, Міжнародны конкурс імя Марыі Калас у Афінах, на якім старшыняваў Ціта Гобі. Дарэчы, спявачка заявляла там Гран-пры і залаты медаль. І яшчэ адна дэтал: абое нашыя гоці выконвалі партыі па-італьянску. — Добрага спявачка слухач

зразумее і на перуанскай, — усміхаецца Хураман. — Высокае мастацтва даходзівае на любой мове. Чавошта адраджаць нашых слухачоў ад сусветных традыцый. Чым яны горшыя, напрыклад, за англічан, якія слухаюць італьянскую оперу на мове арыгінала! Усходнія імёны, як правіла, вельмі прыгожыя: бацькі ў іх нібыта закладаюць праграму будучага лёсу дзіцяці... Сястру спявачкі, таксама салістку Бакінскага опернага, народную артыстку СССР, завуч Фідан — «бутончык». Хураман — значыць «велічная»...

ПАСЛЯ 200-ГАДОВАГА ЗАБЫЦЦА...

Не абмініце канцэрт, які мае адбыцца 28 сакавіка ў камернай зале, што на Залатой Горцы ў Мінску! Чарговая праграма з цыкла «Анталогія беларускай вакальнай музыкі», які задумаў і ажыццяўляе вядомы спявак В. Скоробагатаў, — прыемная сенсацыя. Гэта сюрпрыз для ўсіх неаб'яваных да ідэі нашага духоўнага адраджэння, для ўсіх, наго цікаваць забытыя старонкі культуры, хто проста любіць музыку.

Заслужаны артыст БССР лаўрэат Дзяржаўнай прэміі рэспублікі Віктар СКОРАБАГАТАЎ расказвае карэспандэнту «ЛіМ»:

— «Анталогія» ўтвараюць дзве свайго роду плыні: праграмы з твораў беларускіх кампазітараў XX стагоддзя і гістарычныя канцэрты. Ужо выконваўся «Полацкі шыйтан» — музычны помнік эпохі барока і «Куранты» — датаваныя 1733 годам. Новая праграма працягвае знаёмства з культурай XVIII стагоддзя.

Найперш, гэта чатыры канты на вершы Сімона Полацкага: адзін з іх напісаны В. Цітовым, астатнія — невядомымі кампазітарамі. Унікальная назва на афішы — «Агатка», опера І. Д. Голанда на лібрэта Мацея Радзівіла. Навукоўцы даўно ведалі пра існаванне «Агаткі», але меркавалі, што ноты страчаны, загінулі ў вайну. Наша даследчыца Вольга Дадзімава знайшла яе ў Польшчы, цяпер ноты ёсць і ў нас, пра што, дарчы, была публікацыя ў «ЛіМе». Уладзімір Іосіфавіч Мархель перакладае лібрэта на беларускую мову з польскай. І тры арый з «Агаткі», прэм'ера якой адбылася ў 1784 г. у Нясвіжы, упершыню пасля 200-гадовага забыцця прагучаць у гэтым канцэрте.

Гэтаксама ўпершыню пасля 200-гадовага забыцця прагучаць рамансы Міхала Клеафаса Агінскага на яго ўласныя вершы (пераклад У. Мархеля). Там ёсць рэчы проста ўнікальныя. Скажам, рамантычныя павесы, якія ў еўрапейскім мастацтве з'явіліся куды пазней — гэтак на чварць стагоддзя — у ягонаў творчасці зусім натуральна ўжываюцца побач з эстэтычнай класіцызмам... Чаму пераклады робіць менавіта У. Мархель? Мы звярнуліся да яго як да спецыяліста, што шмат гадоў займаецца беларускай польскамоўнай літаратурай і бліскуча валодае абедзвюма мовамі.

На афішы ёсць імя Восіпа Казлоўскага. Чаму мы ўключылі ягоную музыку ў «Анталогію»? Перад тым, як трапіць у імператарскую капэлу Енацэрыны II, перад тым, як зрабіцца аўтарам слаўтага «Гром победы, раздавайся!», ён жа быў настаўнікам Міхала Клеафаса Агінскага ў Слоніме. Ды і нарадзіўся ён у Прапойску, цяперашнім Слаўгарадзе, і, дарчы сказаць, пасля Ісульты, які здарыўся з Казлоўскім у Пецярбурзе, ён вярнуўся ў Прапойск і да скону дзён жыў ужо там і кіраваў мясцовай капэлай. І ўжо калі, скажам, украінцы Бартнянскага ды Берозоўскага зусім не адмаўляюць, а ўспяля заахвочваюць прызнанне іх як украінскіх кампазітараў, дык у нашым выпадку падстаў куды болей, каб лічыць В. Казлоўскага прадстаўніком беларускай культуры.

А яшчэ мы нагадаем арый з камічнай оперы «Апалон-знанадаўца» Р. Вардоцкага, твора ўжо, дзякуй Богу, вярнутага з нябыту пару гадоў таму, але выканаанаго толькі адзін раз і забытага зноў...

На вярні жаль, Беларусь не мае ні музычнага выдавецтва, ні свайей студыі грамзапісу. І калентны падзвіжнік? працую фактычна дзеля аднаго выступлення. Гэта Вольга Дадзімава, якая здабывае ў архівах і даследуе музыку XVIII стагоддзя і ўжо вярнула на Беларусь я мала страчаных старонак культуры. Гэта і Уладзімір Мархель, без працы якога не было б і канцэрта. І ансамбль «Кантэбле», які інструментуе нотны матэрыял у адпаведнасці са сваім сіладам. І канцэртмайстар Ганна Каржанеўская. Рыхтуючы праграму, гэтакім невялікаму каленту даваўся працаваць і за рэдактару, і за нарэктару, і за гісторыкаў-музыказнаўцаў...

Я ўсіх запрашаю на канцэрт: музыка чужоўная і надзвычай адметная па сваіх мастацкіх якасцях. І ці ж не цікава — якія ж былі музычнымі густы нашых проднаў дзвесце гадоў таму?

Н. К.

Барыс КРЭПАК.

му мастацтву, да таго ж умудраючыся ўдзельнічаць у выстаўцы УНОВІСа ў Маскве і «Першай рускай мастацкай выстаўцы» ў Берліне.

На працягу шэрагу гадоў мастацкае развіццё Ермалаевай праходзіла ў пастаянных творчых сувязях з Малевічам, які даў яе стыхійна-жывапіснаму таленту цвёрды падмурак — культуру колерабудовы, рытму, формы. Гэты ўплыў не ператварыў Ермалаеву ў спадарожнік, што свеціць адлюстраваным святлом. Тое, што рабілася ёю самой, напісана яркі адбітак асобы, якая ўсё перабудоўвае на свой лад.

Віцебскае адраджэнне закончылася гэтак жа раптоўна, як і пачалося: Малевіч і Ермалаева

ніцтваў у мастацкіх працэсах, даючы творчым групам магчымасць свабоднага саборніцтва. Аднак ужо тады гэтак саборніцтва груп пачынала насіць адценне палітычнай барацьбы. Мастакі АХРР не спрабавалі даказаць, што яны самыя лепшыя, самыя таленавітыя. Іх аргументы былі куды больш важкія — яны самыя «пралетарскія», самыя «адданыя», самыя «рэвалюцыйныя» мастакі, і таму ім трэба аддаць перавагу перад усімі іншымі.

Чым бліжэй набліжаліся 30-я гады, тым больш жорсткімі рабіліся нападкі на авангард. У сувязі з гэтым хачу прывесці фрагмент з пісьма В. Ермалаевай усё таму ж М. Ларыёнаву, датаванага 1926 годам:

Вяртанне Веры Ермалаевай

М'яго былі кубафутурысты, гаварыства месцілася на цыхай і зялёнай вуліцы Пясочнай, у доме № 10. Гэты драўляны дом захаваўся і цяпер знаходзіцца ў распараджэнні Музея гісторыі Ленінграда з мемарыяльнай дошкай... Ус. Вішнеўскаму, які жыў тут у гады блакады.

Тут Ермалаева пазнаёмілася з К. Малевічам, В. Хлебнікам, У. Маякоўскім, У. Татліным, Р. Іўневым.

У першыя рэвалюцыйныя гады існавала маса накірункаў у мастацтве — ад перасоўніцтва, якое згасала, «Свету мастацтваў», якое страціла лідэра, да поўных сіл левых плыняў. Пасля Кастрычніка футурысты першымі пачалі супрацоўнічаць з новай уладай, вырашыўшы, што спецыяльны пераварот працягвае пачаць імі ў мастацтве рэвалюцыю, што гэта іх рэвалюцыя, і прышоў іх час стаць на чале мастацкіх працэсаў.

Увосень 1919 года Пецярбургскі аддзел выяўленчага мастацтва камандзіраваў Ермалаеву ў Віцебск. Тут яна ўзначаліла мастацка-практычны інстытут, змяніўшы на пасту дырэктара Марка Шагала. Па яе запрашэнні суды прыехаў і Казімір Малевіч. З вуснаў Малевіча ва ўвесь голас гучала пропаведзь новага мастацтва. Акрамя таго, ён умеў не толькі гаварыць, а і паказваць — вучыць з алоўкам і пэндзлем у руках.

У студзені 1920 года ў Віцебску Малевіч з Ермалаевай арганізуюць УНОВІС (Учредітэлі новага искусства), членамі якога сталі Л. Лісіцкі, М. Суецін, І. Пуні, К. Багуслаўская і іншыя.

Якая ж была праграма унавістаў? У Лістку Віцебскага творчага камітэта № 1 ад 20 лістапада 1920 года яны, напрыклад, заклікаюць насіць «чорны квадрат як знак сусветнай эканоміі», чарціць у майстэрнях «чырвоны квадрат як знак сусветнай рэвалюцыйнай мастацтваў», ачысціць «плошчы сусветнай прасторы ад усёй пануючай у ёй хаатычнасці».

з вучнямі паехалі ў Пецярбург. Тут узнік знакаміты Інстытут мастацкай культуры (ІНХУК), які ўзначаліў Казімір Севярынавіч. Гэта быў перадавы цэнтр тэарэтычных даследаванняў у галіне мастацтва. Праблематыка, якой тут займаліся, закранала фундаментальныя пытанні — аналіз першаэлементарнаў пластычнай формы. Аддзеламі інстытута кіравалі буйнейшыя майстры рускага авангарда і мастацтвазнаўцы — М. Пуні, М. Мацюшын, П. Мансураў, У. Татлін, А. Родчанка, П. Філаў... В. Ермалаева вяла даследаванні ў «Лабараторы колераў».

У лісце да М. Ларыёнава ў Парыж Вера Міхайлаўна 17 ліпеня 1926 года пісала: «Мы каляемся ў самым жывапісе і колерах, у колеравых палях, у будове формы, ва ўсім тым спецыфічным, што розніць мастака ад фатаграфіі і кіно, рэкламы, газеты, кнігі і іншых носьбітаў хадзячых ідэй».

ІНХУК быў яшчэ і навучальнай установай, у якой «перавучваліся» ў Малевіча і Ермалаевай маладыя жывапісцы з Акадэміі мастацтваў. Праз гэту школу прайшлі буйныя ленынградскія майстры, у тым ліку і былыя «віцябляне» — І. Чашнік, М. Суецін, Л. Юдзін, Я. Магарыл. Часам прыходзіў сюды на лекцыі і малады Андрэй Бембель, студэнт акадэміі.

Але поспехі ІНХУКа, яго ўплыў на творчую моладзь рабілі жорсткімі мастакоў аб'яднання АХРР (Асоцыяцыяі художников революционной России), якія прагнулі непадзельнага павянавання ў мастацтве і з кожным днём набіралі палітычную сілу. Ахраўцы шукалі падтрымкі ў партыйным і дзяржаўным апаратах, абаяваючыся на аўтарытэт грамадскіх дзеячаў нахшталь Варашылава, Фрунзе, Бухарына, абаяваліся на іх у сваёй барацьбе з мастацкім авангардам. Ісаак Бродскі, напрыклад, «вырас» да прэзідэнта Усерасійскай Акадэміі мастацтваў не без удзелу К. Варашылава...

Амаль усе 20-я гады партыя і дзяржава ўстрымліваліся ад прамых дырэктыўных умяшаль-

«В эту весну нам пришлось выдержать жестокою атаку все тех же ахровцев. Может быть, вы не знаете, что это за пугала? Это современное передвижничество, их задача выразить через «здоровый реализм» революционную сущность пролетариата. Между тем они вычеркивают себя из революционного хода искусства того же самого творческого пролетариата, парализуя какие-либо новые творческие методы. Их выставка — это море бездарнейших холстов, лишенных какой-либо натуралистической грамотности, на самые нарочито революционные темы. Так вот они-то и хотели сорвать нашу работу, обвинив нас в мистичности и идеальности и проведя газетную травлю под заголовком «Монастырь на госснабжении». Но я надеюсь, что энергия, заложенная в нашей группе, не только останется победительницей в этих временных перипетиях каждодневной войны, но сможет стать опорой развешенных группировок беспредметников».

Аднак прагноз мастацкі не спраўдзіўся. «Перыпетыі» былі не часовымі, яны расцягнуліся на доўгія дзесяцігоддзі. Інстытут быў разгромлены, многія мастакі — арыштаваны. Настаў час расправы і над Малевічам. У 1927 годзе выстаўка яго работ адбылася ў Берліне, куды мастак суправаджаў яе, а вярнуўшыся ў Ленінград, ён быў арыштаваны як «германскі шпіён». Праўда, праз тры месяцы ён выйшаў з турмы, але зусім хворым: рак, атрыманы ў выніку нервовага стрэсу, звёў яго ў магілу праз некалькі гадоў.

Вера Міхайлаўна Ермалаева не здолела праводзіць у апошні шлях свайго таварыша і аднадумцу. У гэты час — ішоў 1935 год — пад канвоем салдат НКУС, пад нудотны стук перапоўненых «ворагамі народа» вагонаў, яна кіравалася на ўсход... Але гэта будзе крыху пазней.

А пакуль лёс падарыў Ермалаевай яшчэ некалькі гадоў творчага натхнення. Працуючы ў Дзетгізе, яна была ў ліку тых, хто даў дзіцячай кнізе новае

Сяржук Сыс нарадзіўся ў 1962 годзе ў вёсцы Заспа Рэчыцкага раёна. Вучыцца ў Гомельскім дзяржаўным універсітэце імя Ф. Скарыны, працуе ў «Гомельскай праўдзе». Гадуе дачку і сына. Вось і ўся ягоная наротная біяграфія. Дададзім яшчэ, каб развясці чуткі: знае паэта Анатоль Сыс даводзіцца яму... цэзнам па прозвішчы і земляком. Толькі і ўсяго.

Хадзем са мной, па шэрых тварах дзён,
Па спінах слоў, знявечаных падманам,
Няхай грываць пракляціці наўздагон
І недаверу рушацца парканы.

Ёсць дзіўны свет, ёсць свет першаасноў,

Жывуць там у інакшым вымярэнні:
Там мераюць напалмам палкіх слоў
Дабро і зло, жыццё і нават цені.

Хадзем са мной, нядоўгім будзе шлях
І пыл сляды ў момант зацярушыць,
А на мяжы расцвешацца зямля
І забярэ параненыя душы.

Хадзем жа прэч адсюль, бязым хутчэй,
Яшчэ ёсць час застацца вартым веры
У вечную паэзію вачэй,
Напоўненых спагадай і даверам.

Калі твае крокі — адзіная музыка ночы,
А рэха-хувалда падшвы ў асфальт
Здаецца, што той, хто нябачны, цікуе
І сочыць, і постаць яго нелюдская.

У ракаўку жаху затулена дрогкая цела,
Сляпы, бо не маеш ні веку, ні веры,
А ноч панавысыпле зор, найярчэйшых
Агніў, ды такіх, што... ўсё роўна
не ўбачыш ніколі.

Чакай жа, нябога, спыні пошчак
Крокаў таропкі,
Зірні ў зіхатлівую прорву халоднага
І той, хто цікуе, пражытаю зробіцца
А той, хто быў ты, стане часткаю ночы
і неба.

Пазрывання з неба ружы,
Адшуканыя ў лузе зоры
І амаль звар'яцелае сонца,
Быццам дар, пакладу каля ног.
І парвуцца сталёвыя «нелыга»,
І сплятуцца дрыготкія пальцы,
І амаль звар'яцелае сонца
Спаціць ветах нашых трыног.
Хай спачатку не хопіць слова,
Потым — нават яго замнога
І амаль звар'яцеламу сонцу
Не пазнаць глыбінь нематы.
У рэшце рэшт, ці такая нязбытнасць
Твая згода і кветкава-зорна,
І амаль звар'яцелае сонца,
Калі недзе ёсць я і ты.

Коні

Пад сытаю поўняй — коні,
Па сіяму полю — коні,
Ляцяць і знікаюць коні,
Шумяць верасы-лясы,
Я ведаў пра іх, здаецца,
Яшчэ да народзін поўні,
Магчыма, прыблуда-рэха
Украла іх галасы.
Магчыма, і так... не варта
Лямаць крокі куфар часу.
Яны недзе ёсць, я веруў,
І досыць абрыдлых слоў!
Пазбаўлены сноў і волі,
Адчуўшы адчай пустэльніяў,
Я зведаў абдымкі поля,
Я поле сваё знайшоў.
А ночку ляцелі ў цемру
Няўлоўныя цені коней,
І вольныя грывы вецер
Да зорнай уздымаў мяжы.
Дальбог, ці было ўсё гэта!
І коні па полю, коні,
І коні пад сытай поўняй,
І сам я ці быў, ці жыў!

«Зло»

Раней
Марыў я
Мастаком стаць вялікім
І лёс свой распнуць перад тронам
Мастацтва,
Ды ў час на мяне нехта д'ябла наклікаў
І я захварэў раптам
Думкай
Вар'яцкай.
Каб
Чорнае фарбы
Сабраць дастаткова —
Хоць душы людскія і пекла на злом! —
Не хопіць, бяспрэчна, на твор
адмыслы
Задуманы мною
Пад назваю
«Зло».
Г. Гомель.

«ГЭТА—МУЗЫЧНАЯ ТЭРАПІЯ...»

Наш суразмоўнік — адзін са стваральнікаў ансамбля старадаўняй музыкі «Кантабіле» заслужаны артыст БССР Валерый ФРАЛОЎ

Усе гады творчай дзейнасці гэтага музыканта аддадзены беларускаму мастацтву, а 15 з пражытых 50-ці гадоў — любімайму ансамблю... Мы сядзім у залітым сонцам класе на другім паверсе філармоніі. Са сцэны далятаюць гуні настройки інструментаў: гэта сімфанічны аркестр рыхтуецца да рэпетыцыі. Звычайная рабочая атмасфера. І няма настрою на ўрачыстую юбілейную гутарку. Ды ўсё ж я рызыкую задаць традыцыйнае пытанне:

— 50 гадоў — важны рубж і жыцці кожнага чалавека, час сур'ёзных вынікаў. Што азначае гэтага дата для вас?

— Гэта хутчэй не вынік, а адкрыццё новага этапу творчасці. Для мяне больш важны юбілей ансамбля «Кантабіле», якому 9 сакавіка споўнілася 15 гадоў. З гэтым калектывам я звязаны з моманту яго стварэння, яму аддадзена шмат сіл і працы, якая прыносіла і прыносіць радасць творчасці.

— Няма патрэбы прадстаўляць чытачам «Ліме», як і беларускаму слухачу, «Кантабіле». Яго канцэрты рэгулярна праходзяць у залах Беларускай філармоніі. Ансамбль аб'ездзіў у гастролі амаль увесь Саюз, удзельнічаў у фестываліх старадаўняй музыкі ў Калінінградзе і Шаўлі. І паўсюль прасіла пісала пра высокае прафесійнае майстэрства артыстаў і арыгінальнасць іх канцэртных праграм. Вы іграеце музыку 17—18 стагоддзяў: Баха, Гендэля, Тэлемана, Тарціні, іншых тагачасных кампазітараў. Чаму, на вашу думку, старадаўняя музыка знаходзіць водгук у душы сучаснага слухача?

— Думаю, таму, што яна даступная і зразумелая нашым сучаснікам. У ёй, у прыватнасці ў музыцы барока, заключаны велізарны эстэтычны багаці, шмат прыгожых і высакародных мелодый. Менавіта мелодыя надае музыцы сапраўдную прыгажосць.

— Ці лічыце вы, што старадаўняя музыка можа заваяваць любоў цяперашняга моладзі, выхаванай на року?

— Безумоўна. Музыка ж не толькі забавляе. Яна памагае задумацца пра жыццё. Я проста перакананы, што пасля канцэрта класічнай музыкі чалавек не пойдзе на вуліцу хуліганіць, гвалтаваць, забіваць.

— Сталёвы напрамак праграм ансамбля — свядомы выбар, ці ён вызначыўся па нейкіх іншых прычынах?

— Каб адказаць на гэтае пытанне, трэба вярнуцца да самага пачатку. Разам з флейтыстам Генадзем Гедыльтарам мы працавалі тады (як, дарэчы, і цяпер) у сімфанічным аркестры, а ў вольны час ігралі дуэтам старадаўняю музыку. Можна сказаць, што гэта было наша хобі. Пра гэта даведаўся Юрый Цырук, тагачасны дырыжор Мінскага камернага аркестра. Ён і прапанаваў нам стварыць ансамбль старадаўняй музыкі.

— У рэпертуары «Кантабіле» заўсёды было шмат невядомых шырокаму слухачу кампазітарскіх імёнаў і твораў... Мы імкнемся адкрываць новае. Пэўную эпоху слухач звычайна ўяўляе толькі па творчасці генаў. Але гэта асобныя, хоць і неверагодна яркія індывідуальнасці. А нам хочацца паказаць, напрыклад, музыку эпохі барока ва ўсёй яе паўнаце і разнастайнасці. Таму мы выконваем творы, якія рэдка гучаць у канцэртах.

— Як вы знаходзіце іх? Працуеце ў архівах, самі перапісваеце ноты са старадаўніх манускрыптаў?

— Гэта не зусім так. З архіва да нас трапіў «Полацкі сшытак», але яго падарыў ансамблю даследчык Адам Мальдзіс. Нашы ўласныя пошукі ў асноўным праходзяць у бібліятэках і нотных магазінах. Калі я бачу ў зборніку папулярных твораў п'есу, якая выконваецца рэдка, альбо імя невядомага аўтара, я тут жа купляю гэты зборнік.

— Валерый Васільевіч, «Кантабіле» даўно вядомы ў рэспубліцы і ў Саюзе. Аднак ансамбль дасюль не з'яўляецца штатным калектывам філармоніі. Якая прычына?

— Яна звязана з нашымі творчымі прынцыпамі. Былі прапановы ад дырэктары філармоніі пе-

райсці ў штат. Гэта да-ло б магчымасць спакойна рыхтаваць праграмы, мець дакладна спланаваны графік канцэртаў. Але тады ўдзельнікам ансамбля давялося б пайсці з сімфанічнага аркестра, бо амаль усе мы там працуем. А гэта немагчыма, бо аркестр дае нам як музыкантам вельмі многа.

— Такі прынцып, налі інтарэсы творчасці — вышэй за ўсё, нават налі лны прыносяць вялікія цяжкасці і шмат працы, — падмураў постаць «Кантабіле». І гэта не проста словы. Кожнае новае выступленне перад мінскай публікай — гэта новая праграма. Часцяком яна рыхтуецца дзеля аднаго выступлення. Сумяшчаць рэпетыцыі ў ансамблі і ў аркестры цяжка ва ўсіх адносінах. Не кожны вытрымае гэты напружаны рытм. За 15 гадоў існавання ў «Кантабіле» змянілася, наколькі я ведаю, 14 чалавек. Са «старых» сёння засталіся толькі габаст — Фралоў і флейтыст Гедыльтар. Аднак прафесійную марку ансамбля трымае заўсёды бо тут працавалі і працуюць музыканты вельмі высокага ўзроўню...

— Мабыць, мы адзіны ў рэспубліцы калектыв, які не мае мастацкага кіраўніка. Усе праблемы вырашаем супольна: арганізацыя гастролі, пошук новых твораў, пытанні інтэрпрэтацыі... Але думаю, што музыкантам такога прафесійнага ўзроўню, як у нас, і не патрэбны мастацкі кіраўнік. Вядома, бывае, узнікаюць творчыя спрэчкі, як, напрыклад, сыграць той ці іншы твор. Але гэта рознагалосі творчыя.

У канцы сакавіка сімфанічны аркестр едзе на гастролі ў Італію. Таму, відаць, юбілей да-вядзецца адзначаць на канцэрце, седзячы з інструментам на сцэне. «Кантабіле» будзе прадаўжаць працу. Хочацца склаці праграму са старадаўняй твораў беларускай музыкі, але пакуль ёсць праблема пошуку нотаў.

...Валерый Васільевіч заспяшаўся на рэпетыцыю. А мне падумалася: добра, што ў наш час ёсць людзі, якія сваім жыццём і сваёй працай пераконваюць у існаванні непакінутых чалавечых каштоўнасцей: любові да сваёй прафесіі, імкнення ўкладзе ў работу ўсю душу. Інакш проста немагчыма займацца творчасцю: без гэтага няма сапраўднага мастацтва. Тацяна ВАЛАЧКОВІЧ.

ЦІ БЫЛІ КУЛАКІ НА БЕЛАРУСІ?

(Пачатак на стар. 5).

ся. А дзеля гэтай мэты і выразы «кулак», «сацыяльная вайна» падыходзілі як не трэба лепш. Разгледзім узаемаадносіны беларускіх сялян больш падрабязна. Дзеля гэтага звернемся да падзей першай расійскай рэвалюцыі — як найбольш вывучаных. Калі ўжо і была ў вёсцы сацыяльная вайна, дык у той пагрозлівы час яна абавязкова павінна была б выявіцца. Аднак аказваецца, што на працягу 1905—мая 1907 гг. адбылося ўсяго 21 выступленне супраць заможных вясцоўцаў. Удзельная вага такіх выступленняў у сялянскім руху тых гадоў складала 0,4%. Вось вам і сацыяльная вайна. Тэрмін гэты, як бачыце, ніяк не падыходзіць для характарыстыкі ўзаемаадносін паміж сялянамі.

Нам не ўдалося выявіць ніводнага факта выступлення сельскагаспадарчых рабочых супраць вясковых багачаў. Таму і выходзіць, што класавая барацьба паміж сялянамі Беларусі ў часы першай расійскай рэвалюцыі не назіралася. Праўда, парабкі наймаліся і да менш заможных сялян. Але і тут рабочыя-вясцоўцы не маглі мець асаблівай варажасці су-

праць гаспадароў, якія разам з імі рабілі ў полі, садзіліся з імі за адзін стол.

Дык што ж уяўлялі сабой тыя сутыкненні паміж сялянамі, аб якіх гаварылася вышэй? Здаралася ж, што вясцоўцы разнісілі ўшчэнт будынкі хутаран і пры гэтым заяўлялі: «Нам ужо новых паноў не трэба». Зразумела, што гэтыя выступленні не былі праявай класавай барацьбы. Яны праводзіліся не сельскагаспадарчым пралетарыятам і накіроўваліся не супраць сялянскіх капіталістаў-кулакоў. Такія сутыкненні былі праявай звычайнай канкурэнцыі дробных і больш буйных вытворцаў, якія назіраліся і ў горадзе паміж саматужнікамі. Бедната ўсяляк шодзіла сваім спрытнейшым і больш шанцавітым суседзям, бо кіравалася патрыярхальнымі ўяўленнямі аб сялянскім жыцці ды і прастай чалавечай зайдраццю. Так заўсёды было на першых этапах прадпрыемальніцтва, калі сярэд больш-менш роўных па багаці вылучаліся лідэры.

Тут мы хутчэй маем справу з сялянскім адзінствам. На чым жа яно трымалася? Вясцоўцаў згуртавала рэвалюцыя. І ў бедных і ў багатых была адзі-

ная мэта — прыдбаць зямлі за кошт паноў. Здаралася, што ў асобных месцах у забастовачым руху ўдзельнічала пагалоўна ўсё сельскае насельніцтва. Заможныя сяляне нават падбухторвалі аднавяскоўцаў на больш працяглай стачкі, каб разарыць пана, абцялі забастоўшчыкам матэрыяльную дапамогу. Былі выпадкі, калі сялянскія выступленні ўзначальвалі заможныя гаспадары.

Важна падкрэсліць, што вясковыя багачы не сталі на бок контррэвалюцыі. Ад палітычнага расколу беларускае сялянства прадухілялі адносна нізкая маёмасная размежаванасць, саслоўна-этнічная аднасць і адзінства духоўных традыцый. Фактычна гэта была агульнанацыянальная аднасць, таму што беларуская нацыя была пераважна сялянскай. Як паказала рэвалюцыя, агульнасаслоўныя ці агульнанацыянальныя інтарэсы сялянскай нацыі — збаўленне ад паўпрыгонніцкіх перажыткаў у землеўладанні і ў сістэме дзяржаўнага ладу — аказаліся мацнейшымі за супярэчнасці паміж багатымі і беднымі. Адзінства вясцоўцаў захоўвалася і надалей.

Шрыдце час і мы зразумеем, што ўсе людзі не могуць быць роўнымі. Працавітыя і таленавітыя заўсёды імкнуцца выявіць свае здольнасці і атрымаць адпаведную ўзнагароду. Ад гэтага карысць і гонар для ўсёй нацыі. А таму ўслед за М. Бярдзевым скажам — усякае ўроўняванне людзей пазбаўлена сэнсу.

ПЕРАД ім стаялі ў чарзе двое. Першы, яшчэ малады мужчына, у чорным кашуку і белай трусавай шапцы, голасна абурася: — Таго няма, гэтага... Калі яно ўжо будзе? Больш сямідзесяці гадоў Савецкай уладзе!

Другі мужчына, сіваваты, з постацю былога вайскоўца, рэзка перапыніў яго: — Вы супраць Савецкай улады?!

— А табе што, мо ты служыў у НКВД?!

Пажылы глыбака, з усхліпам уздыхнуў і амаль крыкнуў:

— Прозвішча?! Ваша прозвішча?!

Вяртаючыся дамоў, пачуў гэта Мікіта Ярахавец, калі прыпыніўся ля старога абшмулянага пакупнікам газетнага кіёска, у якім сядзела была настаўніца матэматыкі. Яшчэ летась яна вучыла ягонага старэйшага сына. Мікіта павітаўся з ёй, агляннуўшы тавар за шклом, і ўзяў «Вячэрні Мінск» на беларускай мове. Ён купляў гэту газету толькі дзеля апошняй старонкі, на ёй друкаваліся аб'явы, рэклама, праграма радыё, тэлебачання, кіно і тэатраў. Што было на астатніх старонках, не чытаў, бо лічыў прымітывам. Апошнім часам ён падумаў зусім не чытаць газет, як некалі Уладзімір Караткевіч і Канстанцін Паўстоўскі.

Пакуль жонка гатавала вячэру, ён прагледзеў усе аб'явы і вочы яго зачэпаліся за чорныя радкі некралогаў. Не тое, што чытаў, а проста вочы самі пабеглі па іх, выхапілі прозвішчы людзей, якія адышлі ў нябыт. І раптам унізе гэтага жалобнага спісу ён убачыў знаёмае прозвішча... Прафесару кафедры філасофіі Каптаровічу спачувалі ў сувязі са смерцю бацькі. Ну што ж, рана альбо позна ва ўсіх паміраюць бацькі. Мікіта адклаў газету ўбок, але праз якую хвіліну зноў узяў яе. Прачытаў: Каптаровіч Антон Пятровіч... Гэтага чалавека ён бачыў мо тыдні тры назад на Ленінскім праспекце. Аднак яны тады не толькі не размаўлялі, але нават не павіталіся.

Канечне, яны бачыліся неаднойчы пасля таго, як Мікіта скончыў інстытут. І ніколі не віталіся. Апошні раз яны пагаманілі, калі ён быў на другім ці трэцім курсе. У яго з таго часу заставалася да Каптаровіча не тое, што нянавісьць... Не, тады яшчэ шмат чаго не разумей...

Мікіта лічыў сябе сакрэтным супрацоўнікам прафкома, ледзь не разведчыкам у стане ворага. Калі іх упершыню сабралі, а акрамя Мікіты, было некалькі студэнтаў з тэхналагічнага факультэта, з радыётэхнічнага, потым падыйшла Армалевіч Алена, — Каптаровіч так і сказаў:

— Абвастрылася ідэалагічная барацьба. Вораг не спіць, ён лезе ў душу да студэнтаў. Вы яго вазьміце за рэбры...

Каптаровіч быў хударлявы, невысокі, у белай кашулі з кароткімі рукавамі. Вусны ў яго былі ўвесь час мокрыя. Чорныя вочкі трохі пукатыя, пільна аглядавалі кожнага, хто сядзеў тут. Ён рабіў у прафкоме і быў аспірантам кафедры філасофіі.

Мікіта заўважыў, што Каптаровіч найбольш звяртаецца да Армалевіч Алены, прыгожай русывай дзяўчыны, якая перад інстытутам адпрацавала на будоўлі два гады і была таксама членам партыі. Здавалася, калі б хлопцы зараз выйшлі з кабінета, пакінуўшы Алену, Каптаровіч, як кажуць, прысцінуў бы яе. «Як кот...» — падумаў Мікіта. Пра Каптаровіча хадзілі па інстытуце чуткі, што ў дзяўчат залікі па філасофіі ён прымае толькі за другім разам... Усе хлопцы тады выйшлі з кабінета, а Алена засталася, каб удакладніць нейкае пытанне...

У кожнага з іх цяпер быў свой участак, а дакладней, факультэт. Мікіту Каптаровіч вызначыў мехфак, які знаходзіўся ў велічэзнай дзевяціпавярховай будыніне. «Вы павінны знайсці кантакт з дэканатам і адчу-

ваць, чым дыхаюць людзі, — тлумачыў ім Каптаровіч. — Байкі там розныя, анекдоты... пра кіраўнікоў партыі і ўрада, праблемы...»

Заняткі ў Мікіты пачыналіся а другой гадзіне. Таму ён зранку, больш-менш прыстойна апрануўшыся, пашыбаў на мехфак. На ліфце пад'ехаў на сёмы паверх, дзе быў дэканат. Асцярожна адчыніў дзверы, усё-ткі яшчэ адчуваў някаватасць, няўпэўненасць: толькі ж першы курс. Ён яшчэ не лічыў сябе стопрацэнтным студэнтам. Здавалася, ён выпадкова тут, што гэта нейкі жарг: два месяцы назад быў ра-

АНЕКДОТЫ

авядаанне

бочым на заводзе і раптам — студэнт інстытута.

У прафесарскай і ў дэканаце нікога з выкладчыкаў не было, толькі адных мусіць, гадоў з Мікітам дзючы на ляпала на машыны. Да перапынку заставалася яшчэ з паўгадзіны, і Мікіта вырашыў дачакацца званка. Аднак, урэшце, чаго ён тут будзе ашывацца паўдня? Яшчэ і да заняткаў не рыхтаваўся...

У калідоры вісела даўжэзная чатырохаркушавая прэстая ад фарбаў насценная газета «Студэнт». Чытаў яе Мікіта, чытаў, але ніякай інфармацыі для Каптаровіча пакуль не знаходзіў. Нарэшце, яму пашчасціла: на апошнім аркушы некалькімі радкамі паведамлялася, што ў інтэрнаце № 1 быў зроблены ройд па праверцы парадку і чысціні ў пакоях. У студэнтаў другога курса А. Вашкевіча і У. Васілевіча пад ложкам знайшлі бутэлькі з-пад віна і гарэлкі. Васілевіч абурася, што ходзяць гэтыя праверкі і толькі перашкаджаюць вучобе. «Ага, можна ўзяць факцік сабе...» — падумаў Мікіта і перапісаў інфармацыю ў свой бланкет.

Унізе, на тым жа аркушы, стараста першай групы трэцяга курса В. Боўш абурася, што яго аднакурснік К. Мазляк і У. Гарбузавец кепска паводзілі сябе на занятках па дыялектычным матэрыялізме. Яны задавалі нетактоўныя пытанні выкладчыку. І гэта Мікіта запісаў сабе. Да званка яшчэ было хвілін пяць. Можна пачакаць, але ён успомніў, што абяцаў прыехаць да дзядзькі, дапамагчы яму будаваць гараж. Зрэшты, хопіць і гэтай інфармацыі, вырашыў ён, а з дэканам пазнаёмлюся іншым разам.

Увечары, калі хлопцы разышліся хто куды, Мікіта сеў за стол рыхтаваць сабраныя звесткі Каптаровічу. Пагартаў бланкет, перачытаў усё. Драбнаватая была інфармацыя, калі б яшчэ дадаць сюды... На інструкцыі Каптаровіч казаў: галоўнае — антысавецкія размовы, анекдоты. А што калі... Яшчэ з год назад Мікіта чуў анекдот пра Брэжнева. Вось гэта будзе самае, самае антысавецкае. Ён напіша, што чуў, як незнаёмы студэнт у мехфаку расказваў анекдот і моцна рагатаў, ажно браліся за жываты.

Памяць на анекдоты ў Мікіты была някепская. Аднак ён гадзіну ўспамінаў іх, выбіраў, каб болей спадабаліся Каптаровічу, і, нарэшце, найцікавейшы, як здавалася, запісаў на паперу. Сэнс анекдота быў у тым, што Леанід Лыч загадаў знайсці хірурга, які мог бы пашырыць яму грудзіну. Бо ўжо не хапала месца на пінжаку для медальёў.

Анекдот заняў паўаркуша, і Мікіта застаўся задаволены. Цяпер і астатняя інфармацыя будзе да месца.

Раніцай, калі ішоў па калідоры на

кухню, ён спаткаў Армалевіч Алену, з пухлым пасля сну, ружовым тварам.

— Ужо хадзіў на свой факультэт? — спыталася яна, ласкава жмурачы вочы.

— Не, не хадзіў, — сказаў Мікіта, гледзячы ўбок.

— І я таксама, — уздыхнула Алена, — часу зусім няма...

Няйкакш схлусіла, падумаў ён. Пазаўчора, калі стаяў з сябрамі ля галоўнага інстытуцкага корпуса, бачыў, як Алена заходзіла ў будынак тэхна-

лагічнага факультэта. Магчыма, ішла ў буфет, каб перакусіць. Магчыма... Але на іхнім факультэце ёсць свой буфет, дзе можна ўзяць сасіскі з кашуляк, кефір, чаю, булачку. Якраз досыць, каб падсілкавацца ў перапынку між заняткамі. Значыць, хлусіць. Гэтак жа, як і ён.

Сваю інфармацыю Каптаровічу Мікіта аднёс у той жа дзень. Перачытаў, пакуль з кабінета не выйшлі людзі.

— Што, прынёс? — відаць было, ажно ўзрадаваўся Каптаровіч. — Сядай, сядай. Паказвай.

Выхапіў паперу з рук у Мікіты, прагна пабег вачыма па радках. Твар яго святлеў, веселеў і праз хвіліну, здалосся, ужо зіхаецца ад радасці.

— Тое, што трэба, браце! — паляпаў ён рукою Мікіту па плячы. — Малайчына, дзейнічай так і далей. Гэтак мы з табой... У наступны панядзелак прыходзь зноў. Ідзі, — амаль выштурхаў Мікіту з кабінета. Зачыняючы дзверы, той пачуў, што Каптаровіч таропка круціць дыск тэлефона. Было б цікава ведаць, што ён будзе перадаваць. Хоць вазьмі дый падслухай... Але ж непрыгожа, і раптам нехта ўбачыць. Што будзе тады? Ладна...

Ён ужо быў унізе, як пачуў з другога паверха:

— Ярахавец, Ярахавец, — перагнуўшыся цераз парэнчы, яго гукаў Каптаровіч. — Ідзі сюды! На хвілінку...

«Што такое? Мо што кепскае?..» — палахліва падумаў, але рабіць няма чаго — вярнуўся назад. Каптаровіч быў яшчэ больш узбуджаны, проста святліўся. Як мала трэба чалавеку для шчасця.

— Слухай, Ярахавец, — азіраючыся па баках, сказаў Каптаровіч, — ты ж прозвішчы не напісаў, з якой групы?..

— Дык я не ведаю, — паціснуў ён плячыма, — незнаёмыя.

— А знешне якія яны, не помніш?

— Адзін, здаецца, чарнявы, а другі — бялявы з вусамі, — казаў Мікіта, прыдумваючы людзей, якіх ён ніколі не бачыў.

— У наступны раз будзь уважлівым. Ідзі...

Праз тыдзень ён зноў пайшоў на мехфак. У дэканаце быў намеснік дэкана, лясаваты мужчына з зямлістым, хваравітым тварам. У ім было нешта нервовае, непрыемнае. Мікіта адразу хацеў выйсці з кабінета, але яго спыніў воклік:

— Вам нехта патрэбен?

Мікіта вярнуўся, павітаўся з намеснікам дэкана і, абвясціўшы, што ён прадстаўнік парткома і прафкома, спытаўся, якія ў факультэта праблемы. Маўляў, партком з прафкомам вывучаюць гэтыя праблемы, каб пасля абагульніць і дапамагчы іх вырашыць.

— Вось такая ў мяне задача, — скончыў ён свой аповяд і ўзрадаваўся. што з твару гэтага хваравітага чалака зніклі недавер і іронія, з якімі той слухаў яго.

— Ну, няблага, няблага, — сказаў намеснік дэкана, — запісвайце, калі ласка... У нас працуе таленавіцейшы вучоны дацэнт Германовіч Васіль Казіміравіч. Ён зрабіў некалькі вынаходніцтваў, якія маюць міжнароднае значэнне. І што вы думаеце, у яго няма кватэры ў горадзе. Васіль Казіміравіч ездзіць штодня на электрыцы за семдзесят кіламетраў. Вось ад-

на праблема, якую хай дапамогуць вырашыць партком з прафкомам. Вы запісалі, малады чалавек?

— Так, — хітнуў галавой Мікіта і з сумам падумаў, што гэтая інфармацыя можа не спадабацца Каптаровічу. Але няхай, ці гэта не праблема, што таленавіты вучоны замест таго, каб плённа працаваць на карысць дзяржавы, столькі часу траціць на пераезды.

Ён, канечне, усё запісаў, што набаў батаў яму намеснік дэкана. Як быцца, хтосьці ім дасць лабараторыі, кватэры. Ага, толькі чакайце. Нібыта раней не было ў інстытуце прафкома і парткома. «Каб я сказаў, дзеля чаго пытаюся, дык адразу схацеў бы гаварыць», — узнікла шалёная думка.

Мікіта падзякаваў намесніку дэкана і пайшоў па даўжэзным калідоры да ліфта. З аб'яў і газет ён ужо ўсё перапісаў, нешта трэба прыдумаць зноў. А калі зрабіць так: у час перапынку чуў, як студэнты расказвалі анекдоты пра Васіля Іванавіча Чапаева і Пецьку. Няўжо гэты факт Каптаровіч не залічыць яму ў актыў? Неяк жа ўвосень у іхнім інтэрнаце выступаў лектар і казаў, што напшы ідэалагічныя ворагі сабралі ажно двухтомнік анекдотаў пра героя грамадзянскай вайны Васіля Іванавіча Чапаева і выдалі ў Мюнхене. Цяпер гэту брыдоту спрабуюць пасеяць у душах савецкіх людзей. Раслаўсюджваюць цішком з-за мяжы. Значыць, калі анекдоты пра Чапаева — антысавецкая брыда, дык трэба выкарыстаць яе...

Праз колькі дзён Мікіта зноў сеў за паперу для Каптаровіча. Пачаў, як і ў мінулы раз, з анекдотаў. Пра Чапаева ён ведаў іх некалькі. Чуў неаднойчы і да вучобы ў інстытуце, і ўжо тут, у групе. Спярша напісаў, як Чапаеў уяўляў камунізм: пра кансерваторыю і абсерваторыю. Потым дадаў пра чырвоную ікру. Падумаў, ці не напісаць яшчэ пра Брэжнева і Суслыва, але ж, пэўна, будзе занадта. Лепш пакінуць гэты анекдот на наступны раз.

Анекдоты занялі ажно цэлы аркуш. На другім ён сіцсла пераказаў тое, што пачуў ад намесніка дэкана. Перачытаўшы інфармацыю, Мікіта застаўся задаволены сабою. І ўдольста парагатаў з Каптаровіча. Няйкакш зноў будзе старацца званіць, паведамляць пра каштоўныя звесткі. Няхай радуецца, дурань! Ён, мусіць, ужо лічыць, што ведае, хто чым дыхае на механічным факультэце. А мо там у яго і свой асабісты інтарэс? Зрэшты, усё магчыма. Аднак ён запатрабуе паказаць, хто анекдоты расказваў... Хай сам тады ідзе і пытаецца, узлаваўся Мікіта. Ён ясна напісаў: анекдоты пачуў у калідоры. Студэнтаў стала шмат, а ён нікога не ведае на факультэце. Дык што, слухаць, а потым — ваша прозвішча? А табе навошта? Каб паведаміць у партком. Ідзі адсюль, пакуль не атрымаў у карак...

Каля прафкома ён сустрэўся з Армалевіч Аленай. Тая была ў цеснаватых джынсах, падфарбаваная і нейкая вельмі ўзбуджаная. Вочы блішчэлі, як у хворай. Яна выскачыла з кабінета Каптаровіча з такой хуткасцю, быццам за ёю нехта гнаўся.

УВАГА!

Новы «Дзень паэзіі» чакае...

Нядаўна ў кнігарнях з'явіўся «Дзень паэзіі-90», здадзены ў друк «Дзень паэзіі-91», а рэдкалегія штогодніка прыступіла да

падрыхтоўкі чарговай кніжкі. Часу застаецца не так і шмат, таму чакаем ад літаратараў у бліжэйшыя тры месяцы арыгінальных

твораў. Матэрыялы просім дасылаць на адрас часопіса «Беларусь», складальніку «Дня паэзіі-92» Віктару Шніпу або ў выдавецт-

ва «Мастацкая літаратура».

Творы не рэцензуюцца і аўтарам па пошце не вяртаюцца.

РЭДКАЛЕГІЯ «ДНЯ ПАЗЭІІ-92».

ВЯРТАННЕ ЦІ СТРАТА?

Не так даўно па Беларускім тэлебачанні ў праграме «Ліра» ішла гаворка аб вяртанні цэрквам і касцёлам забраных з зачыненых у апошнія дзесяцігоддзі храмаў культурных рэчаў, якія знаходзяцца зараз у фондах і экспазіцыях музеяў рэспублікі. Безумоўна, добра, што пытанне было вынесена на абмеркаванне, але наўрад ці яго сутнасць была зразумела аўдыторыі гледачоў, ды, на жаль, дыскусія насіла спантанны характар. Наўрад ці змаглі гледачы разабрацца ў канфлікце, што ўзнік паміж музейшчыкамі і святарамі, і даць яму аб'ектыўную ацэнку. А праблема, між тым, на сённяшні дзень адна з самых актуальных. Закрануты лёс нашай культурнай спадчыны. Грамадская думка падзяляецца на два лагера. Вяртаць ці не вяртаць? Калі кам-праміс, то да якой ступені!

УСЕ ПАЧАЛОСЯ ў студзені 1918 г. Дэкрэт Савета Народных Камісараў ад 23 студзеня абвясціў: «Нікакне церковныя і рэлігійныя ўладзе не імаюць права валодаць сабытнасцю. Прав юридическаго лица они не имеют. Все имущество существующих в России церковных и религиозных обществ объявляется народным достоянием. Здания и предметы отдаются... в бесплатное пользование соответственных религиозных обществ». Тады ўпершыню прагучала злавеснае спалучэнне «народная маёмасць», сапраўдны сэнс якога сёння сумна вядомы.

Другі ўдар па нашым нацыянальным набытку быў нанесены ў 1961 г.: «...имущество, принадлежащее снимаемому с регистрации религиозному обществу, а также находящееся в закрываемом молитвенном здании, как бесхозное, распределяется...» Менавіта ў гэты час былі разбураны цудоўныя мастацкія ансамблі, а найбольш заўзятыя старшыні сельскіх «урадаў» «размяркоўвалі» маёмасць... проста ў вогнішча.

Сёе-тое папоўніла і музейныя калекцыі. Дзякуючы энтузіязму і самаадданасці музейных працаўнікоў, іконы і іншыя рэчы былі выхалены з вогнішча, знойдзены на гарышчах і ў сутарэннях. На працягу 20 гадоў пасля пастановы 1961 года музейныя экспедыцыі выяўлялі цэлыя залежы культурнай маёмасці ў закінутых храмах, і, наколькі дазвалялі магчымасці, ратавалі гэтыя рэчы, сярод якіх трапляліся часам першакласныя творы. Дзякуючы рэстаўратарам, абразы і скульптуры нярэдка адраджаліся «з попелу» і потым займалі месца ў экспазіцыі музея.

ЦЯПЕР НАСТАЎ іншы час, і гэтыя творы, наш нацыянальны гонар, сталі прадметам вострых дыскусій і спрэчак аб іх прыналежнасці. Узнікае складанае пытанне аб узаемаадносінах мастацтва і рэлігіі. Тандэм «рэлігія-мастацтва» неаднаразова быў тэмай шматлікіх мастацтвазнаўчых, філасофскіх і тэалагічных разважанняў. Дык што ўяўляюць сабою прадметы культуры, у

чым іх сацыяльная, культурная значнасць, якая іх функцыя ў грамадстве?

Прадмет культуры мае каштоўнасць як твор мастацтва. У гэтым выпадку яму ўласцівы ўсе якасці апошняга. Скажам, гістарычная функцыя (дакумент эпохі). Кожная рэч, створаная рукамі чалавека (нават у тым выпадку, калі ім кіраваў Бог), пачынае жыць самастойна і ўяўляе сабой адзінкавую фактычную канстатацыю колішняй рэчаіснасці.

З пункту погляду рэлігіі, гістарычная дакладнасць неабходна тады, калі з канкрэтным творам звязаны былі ў мінулым якія-небудзь цудатворныя з'явы. У другіх выпадках гістарычная функцыя адступае на другі план. Для гісторыкаў мастацтва прадмет культуры — невычэрпная крыніца, якая дазваляе аднавіць цэласнасць ланцуга гістарычнага развіцця народаў.

Эстэтычная функцыя твора мастацтва непасрэдна звязана з яго эмацыянальным уздзеяннем на чалавека. Для верніка ж рэлігійны сімвал (той жа абраз), якога бы пашаны ён ні выклікаў, ніколі не ўяўляе абсалютнай каштоўнасці. Таму практычна ўсе абразы на працягу свайго жыцця былі падвергнуты абнаўленню, цалкам пакрываліся запісам, часам да 8 пластоў. Культывая іх каштоўнасць заставаўся нязменнай, затое эстэтычная змянялася кардынальна, а гістарычная каштоўнасць як дакумента мінулых стагоддзяў трацілася назаўсёды.

У музейных экспазіцыях часта сустракаюцца абразы са стратамі да 50 працэнтаў і болей. Напрыклад, «Маці Боская Адзігітрыя» канца XV ст. у Мастацкім музеі БССР, «Хрыстос» работы Рублёва ў Маскве і гэтак далей. Ні ў якім дзеючым храме не знойдзецца аналагічных прыкладаў, рэчы ў такім стане прызнаюцца непрыгоднымі для ўжывання, іх знішчаюць або цалкам перапісваюць стары жывапіс.

Як бачым, функцыянаванне твора мастацтва дастаткова шматгранна і не абмяжоўваецца рэлігійным канонам. Безумоўна, шэдэўры Рублёва, Дыянсія і ін-

шыя таленавітых майстроў створаны дзякуючы духоўнаму азарэнню і веры ў божае сутнасць. Іх творы валодаюць высокім эстэтычным патэнцыялам незалежна ад месцазнаходжання. У той жа час мне даводзілася сутыкацца з тым, што ў некаторых выпадках знакаваць, сімвалічнасць абраза даведзена ва ўсведамленні веруючых да абсурду. Напрыклад, у выпадку крадзяжу іконы з храма прыхаджане часта не ведаюць яе назвы і што на ёй было адлюстравана.

За эмацыянальна афарбаванымі заклікамі вярнуць творы мастацтва, забраныя некалі з цэркваў і касцёлаў, стаяць, па-першае, недалянабачнасць, а па-другое, зняважаная годнасць. І гэта можна зразумець. Дзяржава парушала правы чалавека, пазбаўляючы народ свабоды веравызнання. І калі ва ўсім свеце супрацоўніцтва царквы і музеяў натуральнае і арганічнае, дык мы ўпадаем у чарговую канфрантацыю. Нават калі б мы маглі сачыць за жыццём перададзеных рэчаў, нельга пазбегнуць абнаўлення іх сіламі «мясцовых майстроў». На сённяшні дзень навуковае рэстаўрацыя, за рэдкім выключэннем (алтарная карціна ў Нясвіжы, разьбяныя алтары ў Пінску), практычна магчыма толькі ў музейных умовах. Наша грамадства занадта беднае, каб захоўваць культурныя каштоўнасці не ў музеі. Такім чынам, перадачы храмам тое, што ім калісьці належала, мы добраахвотна згаджаемся на страту нашага набытку. Нельга забываць і аб выпадках (іх усё больш) крадзяжу ў храмах, аб адсутнасці ў большасці храмаў не толькі сігналізацыі, але і вартунайкоў. Безглядная раздача твораў, на маю думку, ёсць не што іншае, як распыленне культурнай спадчыны. Менавіта канцэнтрацыя рэчаў у музейных калекцыях, іх класіфікацыя, навуковая апрацоўка, тэхналагічныя даследаванні дазволілі вызначыць розныя мастацкія школы: Магілёўскую, Веткаўскую, Гродзенскую — і канстатаваць наяўнасць нацыянальнага мастацтва. Цяжка пераацаніць значэнне публіка-

цыі: каталогаў, альбомаў, дзякуючы якім мастацтва Беларусі арганічна ўваходзіць у сусветную мастацкую культуру.

Вядома, музеі можна папракнуць у тым, што яны выстаўляюць на агледь толькі мізэрную колькасць твораў. Скажам, у ДДМ БССР экспануецца ўсяго каля 4 працэнтаў фондаў, музей АН БССР наогул не абслугоўвае неарганізаваных гледачоў. Ды гэта не віна музеяў, а іх бяда, гэта адлюстраванне палітыкі нашай дзяржавы ў галіне культуры.

Але паспрабуйце зараз увазіць сабе, што мы пазбаўлены нават гэтай магчымасці сустрэчы з цудоўным. Для новых пакаленняў мастацкай інтэлігенцыі культуры сярэднявечча стане практычна недаступная. Заняўшы пустыя нішы ў царкоўных інтэр'ерах, першакласныя творы выйдучы з поля зроку нашай творчай моладзі. Такім чынам, справа адраджэння мастацкіх традыцый і нацыянальнай самасвядомасці стане вельмі праблематычнай.

З іншага боку, нельга забываць і тое, што дзяржава ў даўгу перад вернікамі, перад царквой.

ДЗЕ Ж разумнае выйсце? Пэўна, кожны выпадак патрабуе асобнага разгляду. Ёсць прыклады вельмі беражлівага захоўвання культурных рэчаў. Скажам, нельга быць глыбока ўдзячнымі ксяндзам Каласоўскаму з Нясвіжа, Свентаку з Пінска, свяшчэннікам і прыхаджанам Мінскага кафедральнага сабора. Нягледзячы на войны, рэвалюцыі і іншыя палітычныя калізій, яны захавалі ансамблі сваіх цэркваў і касцёлаў. Але, напрыклад, іканастас з Шарашова ўцалеў толькі дзякуючы кемліваму супрацоўніку мастацкага музея і зараз упрыгожвае экспазіцыю. Іканастас Нікольскай царквы ў Магілёве загінуў у вогнішчы, музейны аўтобус спазніўся, а вернікі не ўратавалі сваю рэліквію...

Дзякуючы картатэцы музея былі апазваны і вярнуты ў храмы дзсяткі ўкрадзеных твораў. Пра ўсё гэта можна гаварыць шмат. Ды галоўнае тое, што мета і клопат у нас адзіны: захаванне нацыянальнай культуры. З існаўчага становішча ёсць разумнае выйсце: выраб копій. Пакуль рэспубліка не мае дастатковай колькасці рэстаўратараў, пакуль царква не з'яўляецца гарантаваць ахову будынкаў, пакуль музей не ў стане сачыць за кожным шэдэўрам у любым аддаленым раёне, — у нас няма іншага выйсця. А будучым майстрам жывапісу і скульптуры няблага будзе павучыцца мастацтву на цудоўных узорах старадаўняга народнага мастацтва.

М. ВЕДЗЯНЕЕУ,
мастак-рэстаўратар.

«ЛІМ» ПАВЕДАМЛЯЕ

ТРЫВОЖНЫ ГОЛАС «НАБАТА»

Сярод мноства новых выданняў, якімі літаральна завалены кіёскі «Саюздруку», гэтак не губляецца кідаецца ў вочы. Выразны загаловак, над ім нечаканы, але адзіна прымальны ў дадзеным выпадку эпіграф: «Выжыццё», злева пазначана: «5-ы год ад Чарнобыля».

Так заявіў аб сабе сацыяльна-экалагічны штотыднёвік «Набат», першы нумар якога змаглі ўжо прачытаць жыхары Беларусі, Расійскай Федэрацыі, Украіны — трох рэспублік, што адчулі на сабе ўздзеянне чарнобыльскай радыяцыі.

Сярод аўтараў першага нумара — член - карэспандэнт АН СССР, народны дэпутат СССР А. Яблакаў, народны выбарнік У. Яварыўскі, М. Савіцкі... Прадстаўнічы і рэдакцыйны савет: А. Адамовіч, В. Бынаў,

А. Суляймаў, той жа У. Яварыўскі...

Гэта — не імніненне рэдакцыі надаць вагу штотыднёвіку аўтарытэтнымі імёнамі. Гэта — жаданне згрупаваць людзей, чыё сумленне не дрэмле, каб ішчэ больш актывізаваць грамадскую думку, каб сказаць як мага больш праўды пра Чарнобыль.

Гэтая праўда і прысутнічае ў нумары ад першай да апошняй старонкі. Яна — у страшным маналогу А. Казловіча «Ніхто», у завастаных развагах В. Акулава «У каго чорт за плячыма», у споведзі душы У. Яварыўскага «Мы ўсе — і ахвяры і віноўнікі катастрофы»...

Праўдай гэтай прасякнуты і такія публікацыі, як агляд «Ядзерная вайна са сваім народам», «Атамная электрастанцыя і радыяактыўнасць» А. Ігуро... Трывожны сэрца і падборна «Славянскае поле» — лісты адтуль, дзе ўздзеянне радыяцыі асабліва адчувальна...

У слове да чытача галоўны рэдактар В. Якавенка гаворыць: «Мы не аб'яўляем нашу газету незалежнай. Мы, дарэчы, не ведаем, што гэта такое. Калі чалавеку блага, калі грамадства ўцягнута ў бездань нягода, — няхта гучыць набатны голас пратэсту».

А. М.

Саюз пісьменнікаў Беларусі выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Уладзіміру Карызну з прычыны напаткаўшага яго гора — смерці маці.
Калектыў выдавецтва «Юнацтва» Дзяржкамдруку БССР выказвае глыбокае спачуванне загадчыку рэдакцыі пісьменніку Карызну Уладзіміру Іванавічу ў сувязі з напаткаўшым яго горам — смерцю маці.

АБ'ЯВЫ

БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАУНЫ ТЭАТРАЛЬНА-МАСТАЦКІ ІНСТЫТУТ

аб'яўляе конкурс на замяшчэнне пасады прафесарска-выкладчыцкага складу

— загадчыка кафедры манументальна-дэкаратыўнага мастацтва, прафесар;

— дацэнт кафедры жывапісу — 1

— дацэнт кафедры гісторыі і тэорыі мастацтваў — 1

Тэрмін конкурсу — месяц з дня апублікавання аб'явы. Заявы падаваць на імя рэктара інстытута на адрас: 220600, ГСП, г. Мінск, Ленінскі праспект, 81, аддзел кадрў, тэлефон для даведак: 32-77-34.

— Аддала?—прыпыніў яе Мікіта, але яна няўцяма хітнула галавой і знікла за павароткай калідора. Толькі пошчак абдасікаў быў ішчэ з хвіліну чуваць на прыціхлым, бо ішлі заняткі, паверсе.

Каптаровіч стаяў ля акна спіной да дзвярэй і курыў, штось мармычучы сабе пад нос. Мікіта падышоў да стала, паклаў паперы.

— Ну што?—цераз плячо, не пава-рочваючыся, спытаў Каптаровіч.

— Прынёс васьм...—сказаў Мікіта. —Інфармацыю з механічнага факультэта.

— А... Добра,—Каптаровіч выкінуў акурка праз фортку, сеў за стол. І тады Мікіта ўбачыў на ягонай правай шчаце вялікую чырвоную пляму. Скура была, як абпаленая агнём. Адчуўшы здзіўлены позірк Мікіты, Каптаровіч прыклаў да шчаці руку.

— Ведаеш гэту сучку?

— Якую?—не зразумеў Мікіта.

— Ты што, дурнаваты?—зласліва глянуў на яго Каптаровіч.—Армале-віч ведаеш?

— Ну, вучымся на адным курсе...

— Такая ўжо дзясціначка-незачэпа! І не хоча больш, зараза, збіраць інфармацыю. Кажы, я не шпіён. Не шпіён, але ж камуніст! І прафком з парткомам далі заданне высвятляць, хто чым дышае. Нашыя ворагі не спяць у шапку. Ну, малайчына... Тое, што трэба. Толькі зноў, дзе прозвішчы, імёны? Гэта ж не для мастацкага чытання. З твае інфармацыі будзем рабіць вывады. Разумееш ты ці не?

Мікіта маўчаў, слухаў, а перад вачыма, як ліхтар, гарэла шчака Каптаровіча. Ён ужо не хаваў яе.

— Яна ў мяне паплача. На каленях прыпаўзе, калі будуць выключыць з інстытута, — гразіўся Каптаровіч. І, не дачакаўшыся, калі Мікіта выйдзе з кабінета, пачаў звяніць некуды.—Так, так, зразумела. Сёння ж пашлю, перадам... Вось што,—кінуў ён трубку,—ідзі на факультэт і пастарайся, каб заўтра хоць два прозвішчы ў мяне былі. Ідзі...

— «Кажы, я не шпіён... І не хоча больш збіраць інфармацыю. А мне навошта гэта? Я таксама не шпіён. Чаму я павінен за некім сачыць?.. І пры чым тут тое, што я камуніст?»

— Ідзі, чаго стаіш, як пень! — зазлаваў Каптаровіч.

— У мяне няма часу,— раптам сказаў Мікіта.—Трэба рыхтавацца да залку. Я ішчэ не трымаў у руках кніжак.

— Нічога, здасі. Скажы выкладчыку, і залік атрымаеш аўтаматычна.

— Я не хачу аўтаматычна,—упарціўся Мікіта.—Што мог, я вам даў, больш нічога нямашака.

— Ну, глядзі, глядзі, Ярахавец. Выключым з інстытута за антыпартыйныя паводзіны, тады пашкадуеш.

— Якія антыпартыйныя паводзіны?

— Ubачыш,—ужо крычаў Каптаровіч.—Ubачыш! Атрымаў даручэнне, выконвай. Усё!

— Не, не буду,—чамусьці зарагатаў Мікіта. Вельмі смешным яму здаўся нізкарослы Каптаровіч з чырвонай ад поўху шчакай, танклявым галаском. Няўжо думае, што ён спалохаецца? Яму няма чаго баяцца. Ён працаваў на заводзе і можа вярнуцца туды. Станок для яго знойдуць заўсёды. А вось калі аспіранта Каптаровіча прагоняць з ягонай філасофіяй, што ён будзе рабіць?..

Ідучы ў інтэрнат, Мікіта ўсё рагатаў, успамінаючы, як скрывіла ад злосці твар у Каптаровіча, як той ажно падскокваў за сваім сталом.

Больш на механічны факультэт Мікіта Ярахавец не пайшоў, хоць у душы быў страх. Усё чакаў, што выклічуць у партком, але было ціха і яго ніхто не чапаў.

З таго часу Мікіта не мог запомніць ніводнага анекдота. Тыя, што чуў, амаль адразу зніклі з галавы...

Сталася так, што вядомы беларускі пісьменнік Рыгор Мурашка ў пачатку вайны не змог выбрацца з акупіраванага немцамі Мінска. Праўда, праз некаторы час яму надарыўся выпадак звязацца з партызанамі. Р. Мурашка выконваў іх заданні і адначасова займаўся творчасцю. У тыле ворага ім былі напісаны раманы «Насуперак лёсу» і «Таварышы».

У 1943 годзе пісьменнік ідзе ў лагойскія лясы. Знаходзячыся ў спецгрупе маёра Б. Казанцава, займаецца агентурнай разведкай, удзельнічае ў баявых аперацыях. Разам з тым не спыняе

літаратурнай дзейнасці. Адзін з твораў, «Смерць маткі», быў надрукаваны (за подпісам «РЭМ») у 1943 годзе ў лагойскай падпольнай газеце «За Савецкую Беларусь».

Рыгор Мурашка не дажыў да вызвалення Беларусі... Думаецца, чытачам «ЛіМ» будзе цікава пазнаёміцца з навілай Р. Мурашкі «Смерць маткі».

Б. САСНОУСКИ,

былы супрацоўнік лагойскай падпольнай газеты «За Савецкую Беларусь».

Рыгор МУРАШКА

СМЕРЦЬ МАТКІ

Душныя жніўнскія дні млелі ў спякоце. Млелі людзі. Млеў пакалечаны, знясілены горад. Руіны, пажарышчы пахавалі пад сабою былую яго радасць і быццам жалоба, над горадам нависла туманова імгла. Пыл і попель напайў паветра. Гарачыня душыла, сціскала ў горле. Балючыя слёзы не капалі на шчокі, а сухім вострым полымем гарэлі ў поглядзе, які безнадзейна імкнуўся некуды высока, некуды далёка.

Пасярод пажарышчаў нейкім дзівам засталася адна маленькая драўляная хатка. Пры хатцы — хляўчук, невялічкі гарод.

З хаты выходзіць і часта стаіць пры пахіленых варотках маці. Яна засталася адна пасля таго, як два сыны яе пайшлі змагацца з ардамі фашыскага Чынгісхана, якія нечакана ўварваліся і запалілі яе краіну. Фашысцкія полчышчы пракраціліся з захаду на ўсход, як саранча, і, як пасля саранчы, ад багатых ды прыгожых яшчэ гэтак нядаўна гарадоў засталіся адны руіны, застаўся адзін жах. І гэты жах і безнадзейнасць цяпер увачу ў маці.

Яе хатка пры галоўнай вуліцы горада. Гэтаю вуліцаю час ад часу праходзяць калоны палонных. З аўтаматычнымі пісталетамі на плячы вакол кожнае калоны палонных канваіры. Канваіры з брытанымі патыліцамі, з параспільванаму грудзінаю і пазакасанымі па локаць рукавамі ў зялёных нямецкіх мундзірах. Яны расчырванеліся і падобны да разнікоў. Яны і ёсць нішто іншае, як разнікі. Толькі замест сякераў ў правай руцэ ў кожнага вялікая тоўстая палка, і пры кожным выпадку, калі ім здаецца, што які-небудзь палонны парушае нечым правільны паходнага руху, цяжкая палка бязлітас-

на б'е па галаве, па плячах, па руках няшчаснага, б'е датуль, пакуль той не ўпадзе непрытомны на сухую дарогу. Тады разнік з пазакасанымі рукавамі падыходзіць да яго, спакойна штурхае яго мыскам бота, спакойна здымае з пляча аўтаматычны пісталет. Гучыць нервова кароткая частая строчка аўтамата. У кроў афарбоўваецца сухая пясчаная дарога. Разнік з брытанымі патыліцамі мыскам цяжкага падкутага бота яшчэ раз штурхае ўжо нежывое цела, грэблівая сплывае, закідае на плячо аўтаматычны пісталет, і калона варушыцца далей.

Запыленыя палонныя ў зялёных гімнасцёрках, часта з голаю галавою, ледзь перасоўваюць ногі. Яны нямытыя і галодныя. Па два, па тры дні ў роце ў іх не было ні расінікі. Яны часта бачыць гароды. На гарадах морква і бруква, якую можна было б прагнаць жажліва голод, прагнаць хоць на кароткі момант. Але за гэты момант можна заплаціць смерцю, не адчуўшы аблягчэння галоднага жаху. Паабпал дарогі, якую варушацца, можна бачыць трупы тых, што заплацілі сваім жыццём за кароткую часіну слабасці.

Маці стаіць пры пахіленых варотках і ў сухім вострым поглядзе яе гарыць сухое поле. Можна, і яе два сыны дзе-небудзь брыдуць гэтай жахліваю дарогаю смерці.

Да яе працягваюцца з немаю просьбаю рукі.

— Адну крошку хлеба, маці! — шпечуч хрыпла вусны.

Але маці стаіць нерухома, адно ўвачу гарыць тухое, вострае поле. За адну спробу даць па скібцы хлеба гэтым няшчасным яна аднойчы атрымала прыкладам у грудзі, а распаблікованы загад

важнага камандавання гэтых разнікоў з пазакасанымі рукавамі папярэджаў мірнае жыццтва аб кары смерцю кожнага, хто будзе дапамагаць чым-небудзь палонным або даваць ім прытулак.

Вечар ужо, але спякота не меншае, але ўсё гэтаксама млее знясілены горад, млеюць людзі, млее рэдкая дзе-нідзе расліннасць.

З сухімі, сасмаглымі, пачарнелымі вуснамі, з немым поглядом варушыцца зноў калона палонных, яшчэ здалёку рэдкія сухія стрэлы гавораць аб іхнім набліжэнні. Маці выходзіць на двор. Але на двары свішчуць кулі. Расчырванелыя, п'яныя з аднаго віду крыві, разнікі з пазакасанымі рукавамі страляюць направа і налева, страляюць усіх, хто спрабуе падасці да калоны. Людзі хаваюцца па хатах. Хаваюцца і маці, зачыняючы на заскоў дзверы.

Яны ўкрадкі глядзяць у вакно. Якраз перад яе хатаю ў калоне адбываецца мітусня, чутны стрэлы. Разнікі збіваюць палонных каламі, страляюць з аўтаматаў. Сабраўшы астатнюю сілу, палонныя ратуюцца ад смерці. Яны разбягаюцца направа і налева. Два з іх праз агарод забеглі ў матчыны двор і схаваліся ў хляўчуку. Бліжэйшыя сябры двух усекачоў пастараліся павялічыць непарадак у калоне, каб даць ім магчымасць знікнуць за той час, пакуль у калоне ўсталюецца парадак.

«Кара смерцю за прытулак палонным...» агнём прамільгаецца ў матчынай свядомасці. Яе застрэляць, як сабаку, і яна ніколі больш не ўбачыць сваіх сыноў. «Ніколі... Ніколі...» — страшна гучыць у яе вусах.

Маці падхапляецца і бегма бяжыць на

двор. Яе не палохаюць ні стрэлы, ні смерць ад выпадковай кулі. Яна бяжыць на вуліцу і крыкам і знакамі паказвае канваіру на хляўчук.

— Там!.. Там схаваліся... палонныя!.. — моцна шпечуч яе збялялыя вусны.

— Сакрамент! — асіплым голасам крычыць разнік з пазакасанымі рукавамі і бяжыць да хляўчука.

Момант — і чуецца траскаценне стрэлаў у хляўчуку. Яшчэ момант — і расчырванелы разнік хісткаю, п'янаю хадою забойчы вяртаецца да калоны.

Цяпер маці можа быць спакойная. Яна яшчэ можа ўбачыць сыноў сваіх. Яна прадала двух няшчасных, якія ратаваліся ад жаху смерці, але за гэту цану яна будзе мець магчымасць убачыць сваіх сыноў.

Дзверы хляўчука незачынены. Маці ідзе туды. З хляўчука чуюць хрыплы перадсмяротны энк.

— Божа мой!.. — шпечы маці, закрываючы рукамі вочы.

Яна ўглядаецца ў твар аднаму і другому.

— Мама!.. — шпечы адзін з іх, мацуючыся прыўзняць галаву і глянуць на маці. Другі ўжо змоўк назаўсёды.

— Сынкі!.. Сынкі мае дарагія!.. — нема вырываецца з матчынага сэрца, і яна без сілы падае далоў.

Доўга ляжыць яна гэтак. А пасля ўстае. У галаве ў яе цемра, і цемра ўжо на двары.

Яна выходзіць на вуліцу. Але і халадок ночы не астуджае спякоту. Як у полімі, гарыць яе цела. Яна ідзе сухою пясчаную дарогаю.

— Ма-ма...

— Мама! Мама! — нема ўжо чуецца з усіх канцоў, з усіх руінаў.

— А! — прарэзлівым голасам крычыць маці і бяжыць вуліцаю.

— Мама! Мама! — каменнымі малаткамі стуквае крык у сэрца. — Мама. Мама.

Агонь шыбае ў твар ёй. Гарыць яе галава, усё яе цела. І маці бегма ляціць праз гэты агонь, як вялікая начная птушка.

А з усіх канцоў нема гучыць:

— Мама!.. Мама!..

Яна закрывае рукамі вочы, каб чуць гэтых галасоў. Але ў сэрцы каменнымі малаткамі стуквае:

— Мама... Мама...

Яна сціскае далонямі галаву і бяжыць па голай пустэльнай вуліцы.

— Гальт! — чуюць раптам ахрыпла-мядзяны голас. Але маці не чуе, яна бяжыць. Куды і чаго бяжыць яна?

Ляскаець металічным ляскатам зброя. За другім крыкам «Гальт» гучыць стрэл.

Маці падае, як падае колас, які падрэзвае вострая каса на полі. Ё ўжо няма больш спякоты. Адляцела некуды поле мя агню, што паліла ёй твар і ўсё цела. Не стукваюць у сэрцы каменныя малаткі: — Мама... Мама...

Маўклівая чорныя ляжаць руіны.

БЕЛАРУСКАЕ ЗАМЕЖЖА

«Лятаючы рыцар Грамады»

Летась у вераснёўскім нумары часопіса «Маладосць» была надрукавана гутарка Барыса Сачанкі з Масеем Сяднёвым (запіс С. Сачанкі). Есць у ёй і такая мясціна:

«Б. С. — А што Вы можаце сказаць пра Сяргея Хмару-Сіняка? Ён у Заходняй Беларусі некалі выдаў зборнік паэзіі, пісаў прозу. Жыве ў Канадзе, выдае там нейкі часопіс...»

М. С. — Я яго мала ведаю, хоць не раз і сустракаўся з ім. З канадзкіх ведаю лепш хіба Кастуся Акулу. Некалі напісаў пра ягоную «Дзярліваю птушку» добрую рэцэнзію, але ён не любіць чамусьці мяне...

Б. С. — Сяргей Ясень — гэта не Сяргей Хмара-Сіняк?

М. С. — Пад гэтым псеўданімам пісаў верш Янка Запруднік...

Вось, бадай, і ўсё, што я змог прачытаць у беларускім друку пра Сяргея Хмару — яшчэ аднаго нашага эмігранта, лёс якога не абмішлі арышт НКУС і вайна. Дык хто ж ён, Сяргей Хмара (сапраўднае прозвішча Сіняк)?..

Радзіма паэта — вёска Казлоўшчына Слонімскага павета (цяпер Дзятлаўскі раён). У час працэсу Грамады польскі пракурор-абвінаваўца назваў С. Хмару «лятаючым рыцарам Грамады». І гэта сапраўды так. У семнаццацігадовым узросце С. Хмара быў ужо ў складзе пятай групы войск БНР, якая змагалася супраць палякаў, пасля стаў актыўным сябрам

ТБШ у Заходняй Беларусі. Тады і раскрыліся яго асноўныя арганізатарскія і творчыя здольнасці. Напрыклад, толькі ў 1926 годзе С.Хмара арганізаваў 32 гурткі Грамады, якія налічалі каля трох тысяч сяброў.

У 1930 годзе Хмару выбралі сакратаром пазасольскага клуба «Змаган-

не» ў Пінску, ён спрабаваў закласці беларускую гімназію і выдаваць часопіс. З 1931 года працаваў інструктарам Галоўнай Управы ТБШ у Вільні, але ў 1932 годзе яго арыштоўвае польская дэфензіва і разам з Б. Тарашкевічам саджае ў турму. Б. Тарашкевіч атрымаў восем гадоў, а С. Хмара — крыху менш.

Пасля турмы вярнуўся на Слонімсчыну, дзе разам са сваімі равеснікамі і старэйшым паэтам Гальшом Леўчыкам меркаваў выдаваць літаратурны часопіс «Маладая Ускалось». Але палякі не дазволілі. І тады С. Хмара, А. Лябецкая, С. Бякета, А. Крыга, П. Крэнь і іншыя хлопцы і дзяўчаты арганізавалі ў Дзятлаве літаратурную сустану «Маладая Ускалось».

За гэты час С. Хмара шмат друкаваўся ў вільenskіх газетах і часопісах.

А ў 1939 годзе ў Вільні выйшла яго першая пазытыўная кніжка «Жураўліным шляхам».

Пасля прыходу Савецкай Арміі ў Заходнюю Беларусь С. Хмара жыў у Слоніме, але радасці было мала. Неўзабаве яго арыштавалі і пасадзілі ў баранавіцкую турму. Вызваліўся з прыходам немцаў, вярнуўся ў акупіраваны Слонім. Прыдбаўшы невялікую кніжную краму, прадаваў беларускія кнігі, прымаў удзел у выданні газеты «Слоніmsкі кур'ер»...

У 1945 годзе С. Хмара ўжо ў Берліне, працуе дырэктарам Беларускага інфармацыйнага бюро, пасля рэдактарам «Голасу беларусаў».

З 1945 года жыў у Канадзе ў Таронта. Доўгі час выдаваў там газету і часопіс «Баявая Ускалось». Цяпер — толькі газету «Беларускі голас».

Вядзе вялікую работу па прапагандзе беларускай мовы і культуры, выступае ў друку з вершамі і ўспамінамі.

Да ўсяго сказанага вэшэй пра С. Хмару (Сіняка) трэба дадаць, што ён шмат гадоў употайкі перапіваліся з Піліпам Пестракам, які дасылаў яму свае кнігі. А ў раманах «Сустрэнемся на барыкадах» П. Пестрак нават змясціў невялікі кавалак яго песні «Годзі, мы доўга цярапелі!»

Шчыра сябраваў С. Хмара і з Уладзімірам Дубоўкам, які прысвяціў яму сваю казку «Як сінячок да сонца лётаў» (1961 г.). У добрых адносінах ён быў з Ларысай Геніюш, Вялянцінам Таўлаем і некаторымі іншымі беларускімі літаратарамі.

У мінулым годзе Сяргей Хмара адзначыў сваё 85-годдзе.

Сяргей ЧЫГРЫН.
г. Слонім.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСІПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКІ, Андрэй ГАНЧАРОУ [нам. галоўнага рэдактара], Уладзімір ГІЛЕП, Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕЎСкі, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАУ.

Адказны сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

АДРАС РЕДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.
Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; адказны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратурнага жыцця: Галіна МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жанна ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕЎСкі — 33-24-62; аддзел народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62; аддзел навін: Віталь ТАРАС, Юрась ЗАЛОСНА — 33-22-04; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАУ — 33-44-04; фотанарэспандэнт: Уладзімір КРУК — 33-24-62; бухгалтэрыя — 23-73-37.

Пры перадруку просьба пасыліцца на «ЛіМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцэнзуе. Паціцця рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Заснавальнікі:

САЮЗ ПІСЬМЕНІКАЎ БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ БССР.

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах.

Урэдна Працоўнага Чырвонага Сцяга Друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.